

INSTITUTIONEN FÖR SOCIALT ARBETE

FREDA hela veckan

En studie om socialsekreterares upplevelser av standardiserade bedömningsinstrument i arbetet med våld i nära relationer

SQ4562, Vetenskapligt arbete i socialt arbete, 15 hp

Scientific Work in Social Work, 15 higher education credits

Kandidatnivå

Termin VT19

Författare: Matilda Ohlsson och Per Green

Handledare: Viveka Enander

Abstract

Titel FREDA hela veckan - en studie om socialsekreterares upplevelser av standardiserade bedömningsinstrument i arbetet med våld i nära relationer

Författare Matilda Ohlsson och Per Green

Standardisering inom det sociala arbetet är något som har tilltagit på senare år. En utveckling som inte minst går att se i socialtjänstens arbetet med våld i nära relationer. Ett samhällspolitiskt angeläget område som länge har mötts av en misstro gällande godtyckliga bedömningsmetoder. Standardisering inom fältet för våld i nära relationer går särskilt att se i en alltmer tilltagande användning av olika riskbedömningsverktyg, trots det finns det få kvalitativa studier som undersöker den praktiska användningen av dessa bedömningsverktyg. I denna uppsats har vi riktat fokus mot den manualbaserade bedömningsmetoden FREDA. En bedömningsmetod som rekommenderas av socialstyrelsen i arbetet med våld i nära relationer. Syfte med uppsatsen har varit att undersöka socialsekreterares upplevelser av verktyget i det praktiska arbetet. Fokus har riktats mot socialsekreterares erfarenheter av bedömningsmetoden FREDA: vad de ser för möjligheter och begränsningar, samt hur de resonerar kring sin yrkesutövning i relation till manualen. Uppsatsen består av intervjuer med totalt sex socialsekreterare och det teoretiska ramverket utgörs av nyinstitutionell teori, närmare bestämt institutionell isomorfism, samt en modell för diskretionära analytiska positioner. I vår studie framkommer bland annat hur den standardiserade manualen tenderar att förändra socialsekreterarnas handlingsutrymme, utan att för den sakens skull begränsa det. Socialsekreterarna ger uttryck för kreativa strategier för att omvandla manualens standardiserade utformning i mötet med den praktiska tillämpningen.

Nyckelord Standardisering, Socialtjänsten, Våld i nära relationer, Handlingsutrymme

Förord

Vi vill här framföra ett hjärtligt tack till våra intervjupersoner och till vår handledare Viveka Enander, samtliga som med sin medverkan och servering av kaffe har gjort denna uppsats möjlig!

Innehållsförteckning

Inledning	4
Syfte och frågeställningar	7
Avgränsning	7
Bedömningsmetoden FREDA	7
Bakgrund	9
Evidensbaserad praktik i en svensk kontext	9
Standardisering som styrning	10
Risk och osäkerhet i socialt arbete	11
Socialarbetarnas handlingsutrymme	12
Standardiserade bedömningsmetoder inom socialtjänsten	13
Socialtjänstens arbete med våld i nära relationer	14
Tidigare forskning	15
Teoretiskt ramverk och begrepp	20
Institutionell isomorfism	20
Handlingsutrymme - fyra analytiska diskretionära positioner	22
Metodologiska överväganden	25
Metodval	25
Urvalsprocess	25
Genomförande av intervjuer	26
Bearbetning av empirin	27
Analysmetod	27
Studiens tillförlitlighet	28
Forskningsetiska överväganden	29
Metodreflektion	30
Arbetsfördelning	31
Resultat och Analys	32
FREDA som riskbedömningsverktyg	32
FREDA som kreativt verktyg	34
FREDA som kommunikationsverktyg	39
Avslutande diskussion	48
Bilagor	56
1. Intervjuguide	56
2. Informationsbrev till respondenter	57

Inledning

Standardiserade bedömningsmetoder har under senare år kommit att bli ett vanligt förekommande inslag i socialt arbete. Manualer såsom BBIC (Barns behov i centrum), ASI (Addiction Severity Index) och FREDA (våld i nära relationer) är exempel på verktyg som Socialstyrelsen har tagit fram, på uppdrag av regeringen, under beteckningen evidensbaserad praktik (Socialstyrelsen 2014, s.10). Bedömningsinstrument som socialtjänsten rekommenderas att tillämpa och som i dagsläget har fått tämligen vid spridning bland landets kommuner och socialtjänstkontor. Standardisering innebär en uppsättning regler, ofta med en normerande funktion, som utgår från en specifik upphovsman (Ponnert & Svensson 2015, s. 215). Lina Ponnert och Kerstin Svensson (2015, s. 215) påpekar att standardisering, utifrån denna definition, förvisso inte är ett nytt fenomen, och att det går att urskilja uttryck för den här typen av kunskapsstyrning av socialt arbete i Sverige redan på 1930-talet. Samtidigt har onekligen standardiseringens omfattning ökat markant sedan början av 1990-talet. I en svensk kontext har omställningen till ett mer standardiserat socialt arbete till stora delar varit utformat som ett byråkratiskt projekt där Socialstyrelsen intagit en central position i implementeringen av ny kunskapsmodell (Bergmark, Bergmark & Lundström 2014).

2008 publicerades den statliga utredningen *Evidensbaserad praktik i socialtjänsten – till nytta för brukaren* i vilken utredaren konstaterar att:

Kunskapsbasen för insatserna inom socialtjänsten är outvecklad. Arbetet bedrivs i huvudsak på grundval av professionella erfarenheter i kombination med lagstiftning och riktlinjer för ärendehandläggning. I för liten utsträckning bedrivs socialtjänsten utifrån kunskap om effekten av olika insatser, arbetssätt och metoder (SOU 2008:18).

I utredningen lyfts behovet av en mer kunskapsbaserad socialtjänst fram. Med kunskapsbaserad menar utredaren i detta sammanhang en kunskap som i mångt och mycket efterliknar den medicinska vetenskapens forskningsideal. Det vill säga en kunskap som är mätbar, kvantifierbar, reproducerbar, och som därmed kan bli föremål för statistiska jämförelser. I utredningen framkommer vidare att det finns en vilja hos socialarbetare att arbeta evidensbaserat, men att det aktuella kunskapsläget bland anställda inom socialtjänsten bedöms

vara undermåligt. Det som också går att utläsa ur ovanstående citat är en viss misstro mot den kunskapsstyp som historiskt sett har haft en betydelsefull roll inom människovårdande yrken, det vill säga erfarenhetsbaserad kunskap. När det uppstår en misstro mot professionens kunskap, dess förmåga att göra korrekta och rättvisa bedömningar, uppstår inte sällan en efterfrågan på ökad standardisering som en garant för objektivitet, transparens och effektivitet (Bergmark, Bergmark & Lundström 2006; Martinell Barfoed 2014, s. 4). Om professionen då väljer att erhålla legitimitet med hjälp av formulär och manualer, så kan detta medföra att utrymmet för självständiga bedömningar minskar.

Ponnert (2015, s. 215) menar att handlingsutrymmet inom socialtjänsten var som allra störst under 1980-talet. Socialt arbete hade då inrättats som universitetsämne och socionomutbildningarna expanderade runt om i landet. Det rådde under denna period en stark tilltro till socionomernas kompetens. I socialtjänstlagen, som trädde i kraft 1982, betonades att det sociala arbetet borde vara utformat utifrån ett helhetsperspektiv, vilket talade emot en organisatorisk funktionsuppdelning av socialtjänstens verksamhet. Individuella bedömningar skulle i första hand göras med utgångspunkt i det sociala sammanhanget och baseras på professionens expertis och erfarenhet (Ponnert & Svensson 2015, s. 215). Under 1990-talet fick detta synsätt har fått ge vika för en tämligen långtgående specialisering och en tilltagande skepsis gentemot professionens omfattande handlingsutrymme. Ett handlingsutrymme som kritiker menade gav upphov till godtycklighet (Ponnert & Svensson 2015, s. 215). Detta skifte hänger intimt samman med dels den genomgripande omvandlingen av välfärdens organisering som implementeringen av New Public Management (NPM) har inneburit, dels med introduktionen av evidensbaserad praktik (EBP) i socialt arbete. Dessa två diskurser etableras under 1990-talet, en period då en nyliberal politisk agenda gjorde sig alltmer gällande. NPM och EBP är två skilda diskurser, men de tenderar att korsbefrukta varandra. NPM, som introducerades först, kan sägas givit upphov till goda förutsättningar för EBP inom socialt arbete (Petersén & Olsson 2015, s. 1585). NPM handlar ytterst om att införa marknadslogik och företagstänk inom den offentliga sektorn, medan EBP snarast är en modell för att säkerställa att människobehandlande organisationer baserar sin praktik på tillförlitlig kunskap. Kravet på ökad standardisering är dock en uppfattning som är tongivande både inom NPM och EBP (Petersén & Olsson 2015, s. 1585).

Diskussionen kring hur standardiserade bedömningsmetoder påverkar socialarbetares handlingsutrymme har stundtals varit intensiv och polariserad. Den vetenskapliga striden har inte sällan utspelat sig mellan företrädare för statliga myndigheter och forskare inom universitetsämnet socialt arbete (Ponnert & Svensson 2016, s. 217). En del kritiska forskare har menat att manualbaserat arbete riskerar att utarma det sociala arbetet och avpersonifiera mötet med klienten. Anhängare har istället hävdade att bedömningsmetoder såsom BBIC, ASI och FREDA är nödvändiga förutsättningar för ett likvärdigt bemötande inom socialt arbete och för att kunna erbjuda insatser som ger avsedd effekt (Lauri 2016, s. 247; Björk 2017, s. 306; Stranz, Vogel & Wiklund 2015, s. 15; Martinell Barfoed 2014, s. 5).

Med avstamp i debatten kring evidensbaserad praktik och standardisering finner vi att det skulle vara givande att försöka nyansera bilden av hur socialsekreterare förhåller sig till dessa manualer; hur de resonerar kring sin yrkesroll i förhållande till den uppsättning av regler som en standard oundvikligen medför. Standardiserade bedömningsmetoder har i Sverige införts enligt ett uppifrån och ned-perspektiv, vilket gör det än mer angeläget ur forskningssynpunkt att just lyfta fram konkreta erfarenheter av att arbeta med dessa instrument. Vi har valt att fokusera vår undersökning på socialsekreterares upplevelser av bedömningsmetoden FREDA och hur socialsekreterare resonerar kring sin yrkesutövning i relation till manualen. Detta har vi gjort av två skäl: För det första är metoden relativt ny, i en svensk kontext, och det finns följaktligen inte särskilt mycket forskning av kvalitativ karaktär som belyser tillämpningen av FREDA ur socialarbetarnas perspektiv. För det andra är våld i nära relationer ett samhällspolitiskt angeläget område inom vilket socialtjänsten på senare år har fått ett utökat ansvar i form av en lagstadgad skyldighet (5 kap. 11 § SoL) att erbjuda stöd till våldsutsatta personer. Vetenskapliga studier som belyser socialtjänstens insatser till våldsutsatta personer är emellertid fortfarande relativt sällsynta.

Syfte och frågeställningar

Uppsatsens syfte är att undersöka socialsekreterares erfarenheter av att använda riskbedömningsverktyget FREDA i samband med bedömning och utredning av våld i nära relationer, samt hur socialsekreterare upplever att standardiserade bedömningsmetoder påverkar professionens handlingsutrymme.

- Hur beskriver socialsekreterarna användningen av FREDA?
- Vilka möjligheter och begränsningar ser de med bedömningsmetoden?
- Hur resonerar socialsekreterarna kring relationen mellan manualbaserade bedömningsmetoder och självständiga bedömningar?

Avgränsning

Vi har i denna uppsats valt att fokusera på socialsekreterares perspektiv på användningen av den standardiserade bedömningsmetoden FREDA. Då standardiserade bedömningsmetoder inte sällan lyfts fram till förmån för socialtjänstens klienter hade det varit av stort intresse att framhålla även detta perspektiv. Det är av stor vikt att uppmärksamma upplevelserna hos de individer som är föremål för manualens frågor. Detta är något som bör göras för att skapa en djupare förståelse kring hur en standardisering av det sociala arbetet kan förstås utifrån ett brukarperspektiv. På grund av denna uppsats utformning, och tidsram, har detta dock inte varit aktuellt. Men vår förhoppning är att framtiden erbjuder studier utifrån ett sådant perspektiv.

Bedömningsmetoden FREDA

FREDA är en standardiserad bedömningsmetod, framtagen av Socialstyrelsen, som är avsedd att användas i arbetet med att utreda våld i nära relationer (Socialstyrelsen, 2014).

Bedömningsmetoden utgörs av tre delar: FREDA-kortfrågor, FREDA-beskrivning och FREDA-farlighetsbedömning. FREDA-kortfrågor är, precis som namnet indikerar, ett formulär bestående av ett fåtal korta frågor som ska fungera som stöd för personal inom exempelvis socialtjänsten och sjukvården för att fånga upp förekomsten av våld i nära relationer.

FREDA-beskrivning ämnar ringa in våldets karaktär och omfattning, medan

FREDA-farlighetsbedömning används för att bedöma risken för fortsatt våld (Socialstyrelsen, 2014, s. 7). Manualens sista del, FREDA-farlighetsbedömning, är en “översättning av det internationellt sett väl beprövade instrumentet Danger Assessment” (Socialstyrelsen 2014, s. 11; för mer information om Danger Assessment se: Messing & Thaller 2015). Till skillnad från andra bedömningsinstrument som exempelvis SARA (partnervåld) och PATRIARK (hedersrelaterat våld), som till stor del bygger på den professionellas bedömning, är FREDA-farlighetsbedömning ett så kallat aktuariskt instrument. Något förenklat går det att säga att aktuariska bedömningsinstrument bygger på vetenskapligt och statistiskt fastställd kunskap gällande riskfaktorer för fortsatt våld (Stranz, Vogel & Wiklund 2015, s.14). I denna del av manualen riktas fokus mot på förhand fastställda riskfaktorer som vägs samman enligt ett poängsystem, för att bedöma personens våldsutsatthet.

Bakgrund

I detta kapitel presenteras en övergripande bakgrundsbeskrivning av vårt uppsatsområde. Vi tar vår utgångspunkt i diskussionen kring evidensbaserad praktik, för att vidare beröra relationen mellan standardisering, människobehandlande organisationer och handlingsutrymme.

Avslutningsvis kommer vi att tangera socialtjänstens arbete med standardiserade bedömningsmetoder och koppla samman detta med fältet för våld i nära relationer.

Evidensbaserad praktik i en svensk kontext

I stora drag bygger EBP på en strävan efter att kunna motivera det professionella handlandet med någonting utöver det som sker i mötet mellan klient och socialarbetare. Utgångspunkten är att professionella bedömningar ska knytas närmare vetenskapligt utformad kunskap (Bergmark, Bergmark & Lundström 2011, s. 12). Bergmark, Bergmark & Lundström (2011) beskriver två huvudsakliga typer av EBP. Den första utgår från den version av EPB som formulerades av läkaren David Sackett inom fältet för medicinsk forskning. I denna ursprungliga version av EPB är de professionella aktiva och kritiska och det sker hela tiden en pendelrörelse mellan teori och praktik. En professionell process kan sägas vara i fokus. I den andra versionen av EBP, den version som fått genomslag i Sverige, har de professionella, enligt Bergmark, Bergmark & Lundström (2011), blivit reducerade till utförare. Förbindelsen mellan teori och praktik, som är tongivande i Sacketts ursprungliga critical appraisal-modell, har vidare ersatts av ett uppifrån och ned-perspektiv, där aktuell forskning sammanställs centralt av experter för att sedan förmedlas till de professionella i form av riktlinjer. I Sverige är det denna så kallade ”riktlinjemodell” som har fått störst genomslag (Bergmark, Bergmark & Lundström 2014, s. 13-19). Något som inte minst bekräftas av att stat och kommun 2010 träffade en överenskommelse om att socialtjänsten ska införa mer evidensbaserad praktik i sitt arbete (Denvall & Johansson 2012, s. 26).

Att EBP fått ett så pass starkt genomslag inom det sociala arbetet går att förstå mot bakgrund av den kritik som under 1990-talet började riktas mot de professionellas tilltagande

handlingsutrymme (Ponnert & Svensson 2015, s. 215). Det växte under denna tid fram en misstro gentemot professionens omfattande autonomi. Det framhölls att denna autonomi gav upphov till godtyckliga bedömningar (Ponnert & Svensson 2015, s. 215). En misstro som ytterst hängde samman med ett politiskt ifrågasättande av den offentliga sektorns utformning. Kritiker menade att den offentliga sektorn hade blivit överdimensionerad, ineffektiv och maktfullkomlig. Denna kritik kom att artikuleras med emfas i och med NPM-diskursens genomslag och dess betoning av effektivitet, kontroll och redovisningskrav (Bornemark 2019, s. 30-33). Detta kan vara en av förklaringarna till varför begreppet EBP i Sverige inte i första hand kommit att handla om den professionella processen utan snarare om vissa specifika evidensbaserade metoder (Bergmark, Bergmark & Lundström 2014, s. 13-19). I en svensk kontext har standardiserade bedömningsmetoder ofta kommit att betraktas som synonymt med evidensbaserat arbete (Ponnert & Svensson 2015, s. 220).

Standardisering som styrning

En standard är ett slags regel. En regel talar om för oss vad vi ska göra i vissa situationer (Brunsson & Jacobsson 2015, s. 13).

För att mer precist kunna ringa in vad som skiljer en standard, betraktad som en uppsättning av regler, från andra typer av regler, väljer Nils Brunsson och Bengt Jacobsson (2015) att dela in regler i tre kategorier: direktiv, normer och standarder. Direktiv är tvingande och åtföljs vanligtvis av en sanktion vid överträdelse. För att kunna utfärda direktiv krävs att upphovsmannen har en stark samhällelig maktposition. Direktiv är i allmänhet klart uttalade och nedskrivna. Normer är till skillnad från direktiv sällan nedskrivna. De saknar en tydlig upphovsman och tenderar att tas för givna. Standarder har gemensamma drag med både direktiv och normer. De har i likhet med direktiv en upphovsman. Men till skillnad från direktiv och i likhet med normer så är de frivilliga att följa och åtföljs inte av någon sanktion vid regelbrott. Brunsson och Jacobsson konstaterar vidare att:

Om standarder följs eller ej beror inte i första hand på standardiserarens auktoritet eller makt utan snarare på om mottagaren finner det vara i hennes intresse att följa dem. Standarder motiveras därför ofta mycket explicit och tydligt med att de ligger i mottagarens intresse (Brunsson & Jacobsson 2015, s. 15).

Argument som brukar lyftas fram till förmån för standardisering är att det är en metod som bidrar till förenkling och underlättar samordning, vilket kan göra eventuell informationsöverföring smidigare (Brunsson & Jacobsson 2015). En standard framställs inte sällan som den metod som kunskapsmässigt bäst motsvarar verksamhetens eller individens behov (ibid. s. 23-25). Att ta till sig en standard kan också vara en strategi för att minska sitt eget ansvar. Organisationer som är intresserade av att avsäga sig ansvar tenderar därför att vara mer benägna att införa standarder (Ibid., s 159). Vidare har det betydelse vem som utfärdar standarden. Om utfärdaren åtnjuter respekt hos den tänkta mottagaren ökar benägenheten att följa standarden (Brunsson & Jacobsson 2015, s. 158). I Sverige är det framför allt Socialstyrelsen som intagit denna expertroll gentemot det sociala arbetets aktörer (Bergmark, Bergmark & Lundström 2014).

Kravet på likabehandling lyfts ofta fram som ett argument för att införa evidensbaserat arbete och standardiserade bedömningsmetoder. Det finns dock en viktig skillnad mellan olika professioners kontexter för bedömningsarbete och det blir därför missvisande när dessa jämförs med varandra. Det juridiska fältet bygger till exempel på en strävan efter likabehandling. Medan det kliniska fältets kunskap förutsätter reproducerbarhet. Fältet för omvårdnadsarbete, vilket omfattar socialt arbete, ledsagas däremot av en princip om individualisering där individens specifika behov bör stå i centrum (Ponnert 2013). Brunsson och Jacobsson (2015) menar vidare att standardiseringen kan förstås som en styrningsform i överensstämmelse med senmodernitetens långtgående individualisering. Att ge individen råd som bygger på frivilligt beslutsfattande, istället för direktiv, är följaktligen mer effektivt i ett samhälle som utmärks av en hög grad av individualisering. Det är vanligt att standarden förmedlas som att det ligger i individens eget intresse att följa den (Brunsson & Jacobsson 2015, s. 226).

Risk och osäkerhet i socialt arbete

Det senmoderna samhället kännetecknas, enligt den tyske sociologen Ulrich Beck, av en upptagenhet vid att hantera risker (Beck 2012). Tommy Lundström skriver i sin artikel "Risk, individualisering och social barnavård" att:

Man kan se de ökande kraven på trovärdiga bedömningsinstrument och evidensbaserade insatser inom socialt arbete som en del i en mer djupgående samhällsförändring där hantering av risk och riskbedömning blivit en övergripande fråga i vår kultur (Lundström 2005, s.9).

Att hantera risk blir därmed också en strategi för att hantera den osäkerhet som är ett kännetecken för människobehandlande organisationer. Organisationer som har som uppgift att möta enskilda individers behov inom ramen för en politiskt styrd verksamhet. Inte sällan uppträder då motstridiga krav från den enskilde, det omgivande samhället och den egna organisationen. Arbete med människor inbegriper oundvikligen ett visst mått av oförutsägbarhet och enligt Ponnert (2013, s. 43) är det inte heller möjligt eller meningsfullt att fullständigt radera denna aspekt av det sociala arbetet.

Socialt arbete är en komplex människobehandlade praktik där rätt och fel inte är givet eftersom samhället och individernas livssituation är i ständig rörelse. Det borde därför inte vara möjligt att finna enkla standardiserade former för socialt arbete. Ändå är det just det som i dag pågår i det sociala arbetets organisationer (Ponnert & Svensson 2015, s. 214)

Ponnert framhåller vikten av att betrakta osäkerheten som ett positivt inslag i det sociala utredningsarbetet. Hon menar att osäkerheten kan ses som ett nödvändigt redskap i bedömningar av situationer som präglas av föränderlighet. Osäkerheten kan utifrån detta perspektiv ge utrymme för kritisk reflektion och utmytna i ett lyhört förhållningssätt. Dagens krav på att socialt arbete ska vara evidensbaserat är således ett annat sätt att hantera osäkerheten. Genom att införa standardiserade bedömningsmetoder förväntas godtyckligheten minska och rättssäkerheten öka (Ponnert 2013).

Socialarbetarnas handlingsutrymme

Michael Lipsky skildrar i sin epokgörande studie (1980/2010) vad han menar är utmärkande för professioner som har som uppgift att administrera och serva mänskliga behov. Det handlar om att möta individer i utsatta situationer och att kunna fatta beslut som ibland kan få livsavgörande konsekvenser för den enskilde. Lipsky benämner denna klientnära myndighetsutövning för Street-level bureaucracy, i svensk översättning gatuplans- eller gräsrotsbyråkrati. Yrkesgruppen har obegränsad arbetsmängd men begränsade resurser. Gräsrotsbyråkraten skall å ena sidan följa förvaltningens direktiv, å andra sidan möta

individuella behov (Johansson, Dellgran & Höjer 2015, s. 29). För att hantera osäkerheten som uppstår i denna spänning utnyttjas det diskretionära utrymmet, det vill säga professionens autonomi: förmågan att göra “komplicerade bedömningar i ett enskilt fall med hjälp av generella kunskaper” (Brante, Johansson, Olofsson & Svensson 2015, s. 187).

Standardiserade bedömningsmetoder inom socialtjänsten

Socialstyrelsen genomförde 2008 en studie där man undersökte inställningen till EBP och standardiserade bedömningsmetoder bland enhetschefer i socialtjänsten. I studien konstaterades att ”sju av tio chefer var påtagligt intresserade av evidensbaserad praktik” (Socialstyrelsen 2008) och att standardiserade bedömningsmetoder används, i någon utsträckning, av 63 procent av enheterna. Socialstyrelsens undersökning pekade dock på att användningen av standardiserade bedömningsmetoder sker osystematiskt (Socialstyrelsen 2008). Studien har upprepats var tredje år och 2017 publicerade Socialstyrelsen rapporten *Evidensbaserad praktik i socialtjänsten 2007, 2010, 2013 och 2016*. I rapporten framgår det att det skett en ökning av användningen av standardiserade bedömningsmetoder från 63 procent 2007 till 76 procent 2016. Rapportförfattarna konstaterar vidare att det även har skett en ökning av antalet tillgängliga bedömningsmetoder under de år som Socialstyrelsen genomfört undersökningen. De lyfter särskilt fram en markant ökning av användningen av standardiserade bedömningsmetoder inom området våld i nära relationer, från 12 procent 2010 till 76 procent 2016. Bedömningsmetoden FREDA lanserades 2012 och då svarade 29 procent att cheferna att de använde metoden. 2016 hade siffran stigit till 70 procent (Socialstyrelsen 2017). Bidragande orsaker till denna kraftiga ökning, menar rapportförfattarna, är en kombination av ett stort behov av vägledning i arbetet med i våld i nära relationer och att Socialstyrelsen i samarbete med Nationellt Centrum för Kvinnofrid (NCK) har gjort en satsning på att ta fram material i form av kunskapsstöd till socialtjänsten. Länsstyrelsen roll som kunskapspridare inom området våld i nära relationer har förmodligen också bidragit till att FREDA nått ut till så pass många enheter (Socialstyrelsen 2017).

Socialtjänstens arbete med våld i nära relationer

Som nämnts tidigare är våld i nära relationer ett område som de senaste åren har varit föremål för ett antal statliga satsningar och det samhällsliga intresset för frågan är stort (Ekström 2016, s. 40). Det ökade kravet på socialtjänsten att arbeta utifrån en evidensbaserad praktik knyter väl an till en tilltagande användning av standardiserade bedömningsverktyg i arbetet med våldsutsatta (Skillmark 2018, s. 29). Även om våld i nära relationer inte enbart drabbar kvinnor är det främst kvinnor som drabbas av mäns våld, något som bland annat har inneburit att skyddet för våldsutsatta kvinnor har stärkts särskilt i socialtjänstlagen (Ekström 2016, s. 20). Trots satsningar inom detta område har kritik riktats mot att socialtjänsten och socialsekreterarna brister i sin förmåga att upptäcka och ge stöd åt våldsutsatta kvinnor (Skillmark 2018, s. 26). Mycket tyder även på att socialtjänstens arbete med våld i nära relationer ser olika ut i landets kommuner och fältet har ifrågasatts då arbetet ansetts bestå av godtyckliga bedömningar (Ekström 2016). Den kritik som riktats mot socialtjänstens arbete med våld i nära relationer kan anses vara en del av förklaringen till varför detta är ett område där efterfrågan har ökat gällande transparens och en ökad kvalitet (Skillmark 2018, s. 202). Precis som Skillmark (2018, s. 202) belyser har svaret på denna kritik de senaste decennierna formulerats genom ökade krav på standardisering inom fältet. Vidare menar Helmersson (2017, s. 88) att det har skett en förskjutning i förståelsen kring våld i nära relationer, något som anses ha fått betydelse för socialtjänstens praktik. På 1990-talet sågs våld i nära relationer som ett strukturellt problem mellan män och kvinnor, medan fokuset under 2000- och 2010-talet snarare har riktats mot våldet som ett relationellt problem mellan närstående. Denna förskjutning har, enligt Helmersson (2017, s. 87), lett till ett ökat fokus på individuella lösningar i form av screening och riskanalyser. Sammantaget framträder en bild av att den kritik som riktats mot arbetet med våld i nära relationer i kombination med en förskjutning av förståelsen av våldet, har lett till att standardiserade bedömningsmetoder de senaste åren tillskrivits en allt mer betydande roll inom fältet.

Tidigare forskning

I detta kapitel är ambitionen att placera in vår studie i ett större forskningsfält. För att göra detta riktas blicken inledningsvis mot ett internationellt forskningsfält, för att vidare beröra tidigare forskning gällande standardiserade bedömningsmetoder inom en svensk kontext. Avslutningsvis presenteras två studier specifikt centrerade kring bedömningsmanualen FREDA.

I den internationella forskningen noteras bland annat att socialarbetares tillämpning av standardiserade bedömningsverktyg inom området våld i nära relationer är begränsad (Cattaneo & Chapman 2011; Forgey, Allen & Hansen 2014). Robinson & Howarth (2012) har studerat hur socialarbetare förhåller sig till den risknivå som farlighetsbedömningen indikerar och drar slutsatsen att i huvudsak överensstämmer de professionellas bedömningar med den aktuella poängen. I de få fall då den professionella bedömningen avviker från instrumentet så sker detta i första hand genom att risknivån förhandlas upp enligt en form av försiktighetsprincip. Försiktighetsprincipen innebär att det är bättre att ta det säkra före det osäkra. Hoyle (2008) åskådliggör i sin artikel att den säkerhetsplanering som görs i anslutning till en riskbedömning individualiserar våldsutsattheten genom att sätta upp punkter för hur den utsatta kvinnan bör ändra sitt liv. Ansvar förskjuts således från våldsutövaren till den våldsutsatta.

Lina Ponnert och Kerstin Svensson (2015, 2011) har intresserat sig särskilt för hur EBP påverkar socialt arbete och då mer specifikt införandet av manualbaserade arbetsformer, såsom bedömningsinstrument. I antologikapitlet ”Standardisering som lösning” (2015) försöker Ponnert och Svensson förstå och förklara utvecklingen mot en långtgående standardisering inom socialt arbete. De menar att standardiseringen blir ett svar på samhällets upptagenhet vid mätbarhet och kostnadseffektivitet. Införandet av standardiserade bedömningsmetoder får representera ett handfast sätt att hantera den osäkerhet som människobehandlande organisationer alltid behöver förhålla sig till. Ponnert och Svensson undersöker vilka funktioner och konsekvenser som denna utveckling får på organisationsnivå och i yrkesutövarnas lokala kontext. Studiens slutsats indikerar att standardiseringen inom socialt

arbete bär på en dubbelhet som uppträder i spänningen mellan yrkes- och organisationsprofessionalism. Specialiseringen inom specifika bedömningsmetoder kan å ena sidan bidra till en viss expertstatus, å andra sidan begränsas professionen genom att kontrollen över arbetsmetoderna ligger hos någon annan. Standardisering kan skänka organisationen legitimitet utåt genom att bedömningsmetoderna är starkt förknippade med värden som kvalitet och transparens. Ponnert och Svensson framhåller att det däremot är långtifrån självklart att standardiseringen gynnar klienten (Ponnert & Svensson 2011). I antologikapitlet ”Osäkerhet – ett nödvändigt uttryck för professionalitet eller ett tecken på okunskap?” (2013) belyser Ponnert den osäkerhet som flera forskare, däribland Lipsky (1980/2010), lyft fram som kännetecknade för människobehandlande organisationer, och hur dessa organisationers legitimitet är beroende av flera, inte sällan, svårförenliga krav från omgivningen och från den egna organisationen. Ponnert vill i texten utforska osäkerheten som en positiv kraft i socialt arbete. Hon menar att när osäkerheten tar sig uttryck som professionell osäkerhet skapas utrymme för reflektion och självständiga bedömningar, vilket kan gynna professionalismen.

Elisabeth Martinell Barfoed har i flera artiklar studerat hur standardiserade bedömningsmetoder påverkar mötet mellan socialarbetare och klient. I artikeln ”Standardiserad interaktion – en utmaning för socialt arbete” (2014a) undersöker Martinell Barfoed hur samtalet utvecklar sig när socialarbetare och klient förhåller sig till en manual med färdigformulerade frågor. Martinell Barfoed hävdar att frågeformulärets utformning gör att samtalet styrs in i en viss riktning och begränsar klienten. Strategier för att fylla ut den verbala knapphet som kan uppstå i interaktionen görs av både socialarbetare och klient i form av förklaringar, förenklingar och ursäkter. Det förekommer att socialarbetaren när frågor upplevs svåra att ställa hänvisar till manualens utformning och på så vis fransäger ansvaret för formuleringen. Martinell Barfoed menar att en ensidig användning av standardiserade intervjuer kan få negativa konsekvenser genom att handlingsutrymmet reduceras och professionens legitimitet urholkas. Hon skriver vidare att interaktionen är central inom socialt arbete och att personliga berättelser, som inte ges något utrymme i en standardiserad intervju, har ett egenvärde samt utgör en viktig kunskapskälla (Martinell Barfoed 2014a). I studien ”Standardiserade intervjuer i socialt arbete – exemplet ASI” (2014b) lyfter Martinell Barfoed fram att standardiserade bedömningsmetoder kan fungera som en strategi för professionalisering, men samtidigt få motsatt effekt genom att yrkesgruppens makt över det

egna verksamhetsfältet kringskärs. Hon menar att det finns en risk att samtalets narrativa dimension får stryka på foten till förmån för en interaktion där det inte finns något utrymme för livsberättelserna.

I sin avhandling *Evidence-based practice behind the scenes. How evidence in social work is used and produced* (2016) undersöker Alexander Björk hur EBP och dess standardiserade metoder används i praktiken. I studien fokuserar Björk på tre standardiserade procedurer: den standardiserade bedömningsmetoden ASI, den psykososociala interventionsmetoden MI och beslutsmodellen Critical appraisal. Björk drar slutsatsen att standardiserade bedömningsmetoder inte per automatik innebär något positivt för vare sig socialarbetare eller klient. Frågan som Björk menar att kontinuerligt bör ställas är: När är standardisering av godo? I avhandlingen belyser Björk hur socialarbetare använder praxiskunskap och gör situerade bedömningar i relation till standardiserade bedömningsmetoder. Han menar att det inte är fruktbart att försöka förstå standardiseringsprocessen som en enkelriktad rörelse uppifrån och ned. För att standardiseringen skall kunna bli ett konstruktiv inslag i det sociala arbetet och inte enbart ett byråkratiskt projekt, menar Björk, att det är viktigt att undvika låsta positioneringar och istället försöka involvera både ett lednings- och ett medarbetarperspektiv på standardisering, eftersom de organisatoriska förutsättningarna tillsammans med socialarbetarnas professionella omdömen utgör grunden för standardiseringen.

Forskning som behandlar den praktiska användningen FREDA som bedömningsmetod inom socialtjänsten samt socialarbetares inställning till metoden befinner sig fortfarande i ett utvecklingsskede. Det har hittills gjorts en utvärdering av FREDA (Stranz, Vogel & Wiklund 2015). Den har genomförts i form av en enkätstudie. Utvärderingens resultat visar på att en majoritet av de tillfrågade socialarbetarna upplevde att FREDA inneburit ett värdefullt stöd i arbetet med våld i nära relationer. Bedömningsinstrumentet ansågs tillföra struktur och överblick. Informanterna menade att de genom att använda sig av manualen kunde undvika att viktiga frågor glömdes bort. Vidare ansåg socialarbetarna att bedömningsmetoden gav klienten möjlighet att få perspektiv på sin våldsutsatthet. Brister med FREDA som framkom i utvärderingen var bland annat instrumentet kunde göra samtalet stelt och styrt. Det upplevdes också svårt att tillämpa bedömningsmetoden på klienter som inte hade svenska som modersmål. Rapportförfattarna konstaterar att FREDA-manualen i dagsläget enbart är

tillgänglig på svenska medför att bedömningsmetodens räckvidd blir tämligen snäv, och att det därför är angeläget att verka för att FREDA översätts till flera språk.

Den forskare som ägnat FREDA mest vetenskaplig uppmärksamhet är Mikael Skillmark (2017, 2018). Skillmark har i sin avhandling *Uppdrag standardisering: införande och användning av manualbaserade utrednings- och bedömningsverktyg i socialtjänsten* (2018) undersökt vad standardisering får för konsekvenser för det sociala arbetets praktik. Han hävdar att för att kunna förstå standardisering så måste fokuset vara den konkreta användningen; hur bedömningsmetoder möter professionen i vardagliga situationer. Skillmark konstaterar att standardisering är ett genomgående inslag i socialt arbete idag. Han hävdar vidare, i linje med Ponnert och Svensson (2015), att standardiseringen kan leda till att handlingsutrymmet minskar, men att det inte innebär att det helt försvinner. Användningen av manualbaserade metoder kan i en första bedömningsfas reducera professionens handlingsutrymme, men kräver ändå att socialarbetaren i ett senare skede gör egna bedömningar och tolkningar för att kunna fatta beslut om insatser (Skillmark 2018, s. 72). Resultaten pekar med andra ord på att socialarbetarnas bedömningar visserligen förhåller sig till FREDA, men att deras beslut fattas både i samråd med och i opposition till verktygets slutsatser. Då tidigare studier visat på att socialarbetare som arbetar med våld i nära relationer riskerar att (i ett kollegialt sammanhang) ses som komplicerade (Ekström 2006, s. 115) tycks FREDA i Skillmarks studie uppfattas som ett sätt för de professionella att befästa expertkunskap. Socialarbetarna i studien vittnar om hur bedömningsmetoden skapar bättre förutsättningar för att legitimera sitt arbete och öka kunskapen gällande våld i nära relationer inom organisationen. Vidare tycks socialarbetarna i studien inte uppleva att bedömningsmanualen begränsar dem i mötet med sina klienter. I artikeln ”Riskbedömningens logiker i arbetet med mäns våld mot kvinnor” (2017) visar Skillmark även att socialarbetarna i sin användning av FREDA kontinuerligt reflekterar och förhandlar kring instrumentets riskpoäng.

Värt att belysa är att implementeringen av FREDA inom den svenska socialtjänsten inte passerat obemärkt. FREDA-farlighetsbedömning är en översättning av verktyget DA (Danger assessment) som är en internationellt välkänd bedömningsmetod i arbetet med våld i nära relationer (Skillmark 2016, s. 4). Liljegren och Parding (2010, s.169) pekar på att det sociala arbetet måste förstås utifrån dess nationella sammanhang och att översätta bedömningsmetoder

som utformats utifrån andra kontextuella förutsättningar är med andra ord inte ett helt riskfritt uppdrag (Messing & Thaller 2015, s. 1815). Implementeringen av FREDA inom den svenska socialtjänsten har således stött på motstånd. Framför allt har Brottsofferjourenas Riksförbund riktat skarp kritik mot översättningen av FREDA och pekat på verktygets svaga vetenskapliga förankring i en svensk kontext (BOJ 2013, s. 9).

Den tidigare forskningen är förhållandevis samstämmig i att införandet av standardiserade bedömningsmetoder inom socialt arbete leder till en minskning av professionens handlingsutrymme. Forskningen pekar dock på att trots att standardiseringen medför klara begränsningar för socialarbetarnas självständiga yrkesutövning, så innebär det inte att de egna bedömningarna helt uteblir. Standardiseringen är följaktligen inte en process där de professionella uppträder som likgiltiga utförare, utan snarare upplevs användningen av verktygen som ett växelspel mellan olika aktörer. Detta framkommer med särskild tydlighet avseende FREDA som bedömningsmetod. Flera forskare betonar vidare att för att kunna förstå standardisering inom socialt arbete krävs fortsatta studier av hur bedömningsmetoder omsätts i praktiken.

Teoretiskt ramverk och begrepp

I detta kapitel redogörs för denna uppsats teoretiska utgångspunkter och begrepp. Inledningsvis kommer en beskrivning av institutionell isomorfism, ett begrepp som valdes för att på en övergripande nivå försöka tolka hur socialsekreterarnas handlingsutrymme formas i relation till standardiseringens olika former av likriktning. Vidare presenteras en modell utformad för analys av handlingsutrymme inom människobehandlande organisationer. En modell som ansågs lämpa sig väl för att på ett mer djupgående plan förstå socialsekreterarnas strategier i det praktiska sociala arbetet.

Institutionell isomorfism

Institutionell isomorfism är ett begrepp sprunget ur nyinstitutionell teori, ett teoretisk ramverk som i stora drag utgår från tanken om att organisationer inte bör betraktas som enskilda öar, utan snarare ska studeras och förstås i relation till varandra (Johansson, Dellgran & Höjer 2015, s. 54). Den nyinstitutionella teorin ämnar bland annat belysa de processer som sker inom organisatoriska fält. Organisatoriska fält som utgörs av verksamheter som har gemensamma egenskaper och som kollektivt skapar en särskild typ av social miljö, exempelvis socialtjänsten (ibid, s. 53).

De två amerikanska sociologerna Paul DiMaggio och Walter Powell har länge spelat en betydande roll inom den nyinstitutionella teorin och då inte minst på grund av deras användning av institutionell isomorfism. Något förenklat går institutionell isomorfism att beskriva som likriktning inom organisationer, det vill säga organisationers strävan efter att likna varandra. DiMaggio och Powell (1983, s. 147-156) menar att processer som leder fram till organisatoriska förändringar tenderar att innehålla en stark vilja att efterlikna andra organisationer, utan att nödvändigtvis resultera i ett mer effektivt arbete. De menar att organisationer, i sitt arbete med att hantera osäkerhet och begränsade förutsättningar, i stor utsträckning försöker efterlikna varandra som ett sätt att erhålla legitimitet för sitt arbete. DiMaggio och Powell för bland annat tesen att ju fler inslag av osäkerhet som en organisation har i sitt arbete, desto större blir behovet av likriktning.

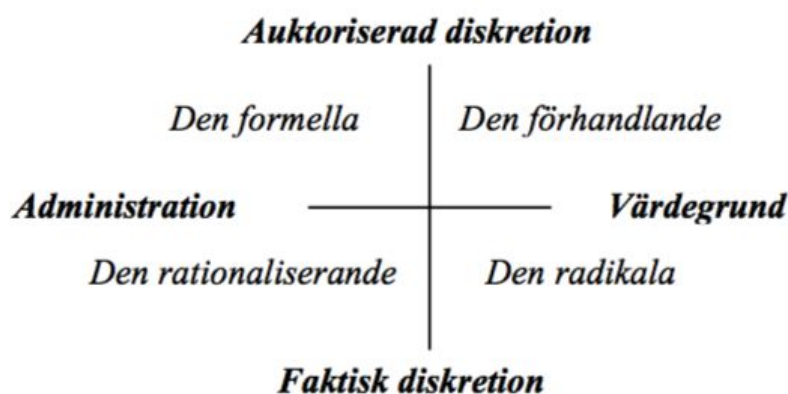
För att förstå de processer som ger upphov till organisatorisk likriktning används tre olika former av institutionell isomorfism: en tvingande, en mimetisk och en normativ (DiMaggio & Powell 1983, s. 147-156). Den tvingande formen av institutionell isomorfism handlar i första hand om lagstiftning och riktlinjer och som namnet antyder rör det sig om en likriktning som sker genom beslut som organisationer, mer eller mindre, måste efterfölja. DiMaggio och Powell beskriver hur den tvingande formen kan handla om både formellt och informellt tvång, det vill säga fokus riktas mot upplevelsen av tvång hos den organisation som ska genomföra en förändring. Den mimetiska formen av likriktning handlar om att organisationer självmant strävar efter att efterlikna varandra genom att ta del av framgångskoncept inom andra organisationer. Idéer sprids genom att organisationer ser vad som fungerat på andra platser och väljer att ta efter detta. Inom den mimetiska formen återfinns även en rituell aspekt, nämligen att organisationer tenderar att ta efter varandra inte bara för att de vill förbättra sin verksamhet utan även för att kunna visa att de i alla fall försöker att förbättra (DiMaggio & Powell 1983, s. 151). Den tredje och sista formen av isomorfism handlar om en normativ likriktning. Denna form berör de normer som skapas inom enskilda professioner, det vill säga professionellas kunskaper och erfarenheter utgör normativa ramar för hur idéer sprids och förs vidare mellan organisationer. DiMaggio och Powell (1983, s. 152-154) beskriver hur professionens normerande ramar skapas dels genom en formell kunskap i form av en gemensam universitetsutbildning och dels genom professionella nätverk och vidareutbildning över organisationsgränser.

Standardisering går i mångt och mycket att förstå i relation till samtliga former av isomorfism. Standardisering av det sociala arbetet går att se både i form av riktlinjer från Socialstyrelsen, organisationers vilja att efterlikna varandra samt professionens egna behov av att sprida sina idéer inom yrkesgruppen. Det finns även de som menar att standardisering i sig skulle kunna betraktas som en fjärde form av isomorfism, då det blir en fjärde form av process som ämnar uppnå likriktning inom organisationer (Skillmark 2018, s. 33).

Handlingsutrymme - fyra analytiska diskretionära positioner

För att förstå hur de professionellas handlingsutrymme påverkas av standardisering har Skillmark (2018, s. 65) i sin avhandling utformat en modell där han presenterar fyra analytiska diskretionära positioner. Diskretion används ofta inom professions- och organisationsforskningen som synonym till handlingsutrymme (Liljegren & Parding 2010, s. 272) och vi kommer här att växelvis använda oss av båda begreppen. Skillmarks modell anses användbar då den möjliggör reflektion kring socialsekreterarnas positionering på ett föreställt fält av handlingsutrymme.

Figur 1. Taxonomi över möjliga analytiska diskretionära positioner

Skillmark (2018, s. 66) skiljer i sin modell mellan styrande principer och styrande praktiker, där de förstnämnda presenteras på modellens horisontella axel medan de senare får ta plats på den vertikala axeln. Styrande principer avser beskriva spänningsfältet mellan administration och de professionellas värdegrund. Administration kan i det här fallet beskrivas som det organisationer använder sig av för att i någon mening styra socialarbetarnas beteende (exempelvis dokumentation och manualer), medan värdegrund står för de resonemang och den tidigare erfarenhet som de professionella ger uttryck för i sina bedömningar. De styrande principer som presenteras knyter an till diskussionen gällande en eventuell förskjutning av professionalism, från yrkesmässig till organisatorisk (Evetts 2009, s. 258). Något förenklat går det att beskriva som ett skifte gällande socialarbetares lojalitet. Yrkesprofessionalism går att

förstå genom dess lojalitet gentemot professionens egna etik och värderingar, medan en organisationsprofessionalism snarare uttrycker lojalitet gentemot organisationen och dess riktlinjer och uppdrag (Skillmark 2018, s. 66). Styrande praktiker ämnar belysa relationen mellan en auktoriserad diskretion och en faktisk diskretion och fokus riktas mot att förstå hur det (av organisationen) givna handlingsutrymmet tar sig uttryck i det praktiska arbetet. Skillmark (2018, s. 67) beskriver auktoriserad diskretion som kontroll av socialarbetarnas arbete, men poängterar att det även handlar om de professionellas upplevelse av att de formella riktlinjerna stämmer överens med deras utbildning, etik och tidigare erfarenheter. Genom att socialarbetare upplever de formella riktlinjerna som legitima blir de också mer villiga att rätta sig efter dem. Den faktiska diskretionen ämnar belysa det motsatta, nämligen vad som sker när socialarbetare upplever ett glapp mellan de formella riktlinjerna, utbildning och tidigare erfarenheter. Den faktiska diskretionen kännetecknas bland annat av de organisatoriska förutsättningar som påverkar de professionellas autonomi och här finns en avsaknad av kontrollerande inslag (Skillmark 2018, s. 67). Sammantaget erbjuder de styrande principerna och praktikerna en bild av fyra olika diskretionära positioner som socialarbetare kan inta.

De fyra positioner som Skillmark (2018, s. 68) presenterar är den formella, den rationaliserande, den förhandlande samt den radikala. Den formella positionen går att beskriva som mycket följsam gentemot de administrativa och formella strukturerna för organisationens arbete. Om denna position dras till sin spets kan följsamhet bli ett mål i sig och positionen riskerar att reducera socialarbetaren till en likgiltig utförare av sitt arbete (Skillmark 2018, s. 67). Samtidigt kan den formella positionen intas av socialarbetare som en strategi för att avsäga sig ansvar, genom att exempelvis argumentera för att de "bara följde riktlinjerna" (Skillmark 2018, s. 67). Vidare kommer den rationaliserande positionen som ämnar beskriva socialarbetares tendens att, i mötet med det praktiska arbetet, förenkla krav gällande administration och riktlinjer. Denna position belyser framför allt vad som händer i mötet mellan organisationens uttalade syfte (exempelvis en manual) och socialarbetarnas praktiska tillämpning. Den förhandlande positionen utmärker sig genom sitt fokus på de professionellas resonemang i samband med bedömning och beslutsfattande. Resonemang som tar sin utgångspunkt i de professionellas kunskaper, tidigare erfarenheter och etiska riktlinjer (Skillmark 2018, s. 68). Den förhandlande positionen kännetecknas även i fråga om ansvar. Här ligger inte tyngdpunkten på ett redovisningsansvar gentemot organisationen utan snarare

premieras ett moraliskt ansvar gentemot professionen som sådan (Skillmark 2018, s. 68). Något som knyter an till tidigare diskussion gällande en förskjutning av socialarbetares lojalitet, från yrkesprofessionalism till organisationsprofessionalism. Den avslutande positionen är den radikala och utmärker sig genom att i mångt vara den position som en ökad standardisering haft för avsikt att komma till rätta med. Denna position kan sägas stå för det som tidigare beskrivits som socialt arbete baserat på tyst kunskap och intuition (Skillmark, 2018 s. 69).

Metodologiska överväganden

I detta kapitel presenteras metodval samt en redogörelse för studiens tillvägagångssätt. Vidare kommer en diskussion att föras gällande studiens tillförlitlighet och de forskningsetiska överväganden som har gjorts. Kapitlet kommer att avslutas med en sammanfattande reflektion gällande de metodologiska överväganden som har gjorts.

Metodval

Val av metod är till stor del beroende av studiens forskningsfråga. Kvale och Brinkmann (2014, s. 143) menar att studier som intresserar sig för hur någonting *upplevs* eller hur någonting *görs* med stor fördel kan använda sig av kvalitativa intervjuer. Då vi i vår studie ämnar undersöka hur socialsekreterare beskriver och resonerar kring bedömningsmetoden FREDA har vi således ansett det lämpligt att, i linje med Kvale och Brinkmann (2014, s. 143), använda oss kvalitativa intervjuer.

Urvalsprocess

Inte sällan görs urval inom kvalitativ forskning genom så kallade målstyrda eller målinriktade urval. Detta innebär att urvalet har ringats in och valts ut genom sin specifika förmåga att besvara studiens forskningsfrågor. Urvalet har med andra ord gjorts utifrån målet med forskningen (Bryman 2018, s. 498). Då studiens forskningsfrågor tar sin utgångspunkt i socialsekreterarnas beskrivningar och upplevelser av ett specifikt bedömningsverktyg ansågs det relevant att ringa in de socialsekreterare som arbetar utifrån FREDA och följaktligen besitter specifik kunskap gällande just det verktyget. Precis som Bryman (2018, s. 509) poängterar är det inte helt ovanligt att ett målstyrt urval följs av ett snöbollsurval, det vill säga att den person som kontaktades inledningsvis i sin tur rekommenderar andra intervjupersoner, något som varit fallet i denna studie.

Det första socialkontoret vi valde att kontakta fick förfrågan genom personliga anknytningar på just det socialkontoret (något vi kommer att återkomma till) och gensvaret där var stort. Inledningsvis bokades tre intervjuer på detta kontor, vilket senare skulle utökas till sammanlagt

fem intervjuer. Vi skickade ut förfrågningar till två andra socialkontor och följde efter några dagar upp, med varierad framgång, genom att ringa till ansvariga enhetschefer. I ett av fallen fick vi slutligen tag i enhetschefen som i sin tur kopplade oss samman med 1:e socialsekreteraren för arbetsgruppen för våld i nära relationer. Vidare gav hen oss kontaktuppgifter till två av de socialsekreterare som var intresserade av att delta i studien, varav en slutligen hade möjlighet att avsätta tid för en intervju.

Genomförande av intervjuer

Vi har i vår studie utfört sex intervjuer med socialsekreterare på två olika socialkontor i Göteborg. På ett kontor har vi intervjuat fem socialsekreterare och på det andra en socialsekreterare. Vi har valt att använda oss av kvalitativa semistrukturerade intervjuer. Genom att använda oss av semistrukturerade intervjuer har vi velat ”rama in” intervjun genom förutbestämda frågor och teman (Bryman 2018, s. 563), samtidigt som målsättningen med vår intervjusituation i övrigt har varit att skapa en förhållandevis öppen dialog med utrymme för studiens deltagare att reflektera fritt. Den intervjuguide som utformats, och som återfinns som bilaga, har således inte använts ordagrant utan har snarare fungerat som en utgångspunkt i intervjusituationen. Intervjuguiden har i första hand använts för att skapa en struktur i intervjusituationen (Kvale & Brinkmann 2014, s.165). Då vi har varit intresserade av socialsekreterares egna beskrivningar har vi haft som mål att låta intervjupersonerna styra riktningen i samtalet, för att på så vis ringa in deras upplevelser av vad som är värt att belysa (Bryman 2018, s. 561).

Samtliga intervjuer har utförts på socialsekreterarnas arbetsplatser och har pågått cirka 40-60 minuter. Vi har, med samtycke från studiens deltagare, spelat in alla intervjuer med hjälp av en mobiltelefon. Vi har båda två deltagit i samtliga intervjuer men vid varje tillfälle har en av oss varit mer framträdande som intervjuare, medan den andra har fört anteckningar. Att föra anteckningar under samtalet har ansetts värdefullt dels för att ställa adekvata följdfrågor och dels för att skapa bättre förutsättningar för reflektion i efterhand (Jacobsen 2012, s. 111). Efter intervjuerna har vi gemensamt reflekterat kring det som framkommit under samtalen, något som varit till stor hjälp i det efterföljande analysarbetet.

Bearbetning av empirin

Vår bearbetning av studiens empiri har skett kontinuerligt. Precis som Braun och Clarke (2016, s. 86) belyser tenderar analysprocessen och bearbetningen av empirin att börja redan vid datainsamlingen. De pekar på att analysen består i att leta efter mening och mönster, ett arbete som kräver ständigt förflyttning mellan en övergripande och en detaljerad förståelse av empirin. Vi har således befunnit oss i ett, inte alla gånger harmoniskt, tillstånd av att röra oss fram och tillbaka mellan detaljnivå och övergripande förståelse av vår studies empiriska material. Analysarbetet har till viss del skett genom transkribering av studiens intervjuer, ett arbete som har fördelats mellan båda författarna. Genom att dela upp arbetet mellan oss har vi båda fått en god kännedom om olika delar av materialet och har därmed kunnat bidra med olika infallsvinklar i det senare analysarbetet. Transkriberingen har gjorts med fokus på *vad* som sades snarare än *hur* det sades, eftersom vi har varit intresserade av faktiska erfarenheter av bedömningsmetoden snarare än underliggande betydelser. Valet av metod för transkribering tar stöd i vad Braun och Clarke (2016, s. 88) poängterar, nämligen att tematisk analys, som vi redogör för nedan, inte kräver en transkribering som går in på detalj gällande konversationens olika nyanser.

Analysmetod

Studios empiri har analyserats med hjälp av tematisk analys. Inledningsvis så var vår ansats tämligen teoridriven. Vi hade lokaliserat ett forskningsområde som vi fann angeläget att utforska närmare. Forskningsfrågan försökte belysa relationen mellan standardisering och handlingsutrymme i socialtjänstens arbete med våld i nära relationer. Efter att ha genomfört och transkriberat samtliga intervjuer, så satte vi upp ett antal teman med utgångspunkt i materialet. Det blev förhållandevis många teman. Snart insåg vi att dessa teman var svåra att knyta till forskningsfrågan. Dessutom upptäckte vi att temana uppvisade en slående överensstämmelse med våra intervjufrågor. Det vi sedermera kunde konstatera var att vi hade hoppat över det egentliga analysarbetet. Vi hade helt enkelt inte bearbetat vårt material. Ett misstag som, enligt Braun & Clarke (2006, s. 85-86), inte är helt ovanligt inom tematisk analys.

Vi beslutade oss därför för att återvända till intervjumaterialet och låta teorin vara närvarande i sorteringen av citat, utan att för den skull överskugga materialets unika egenskaper. Detta tillvägagångssätt var mer fruktsamt. Vi gick igenom materialet på nytt; lokaliserade meningar och passager, upprepningar som bildade mönster (Braun & Clarke 2006, s. 86). Nu urskiljde vi sex teman som vi ganska omgående valde att reducera till tre genom att föra in underkategorier.

Vår analys täcker inte in materialet i sin helhet. Det utkristalliserades flera alternativa teman under analysarbetet, men vi har valt att fokusera på de delar av intervjuerna som hade beröringspunkter med forskningsfrågan. För att ge analysen en överskådlig och systematisk framställning formulerade vi tre teman där vi utgick från FREDAs som ett verktyg: FREDAs som riskbedömningsverktyg, FREDAs som kreativt verktyg och FREDAs som kommunikationsverktyg.

Studiens tillförlitlighet

Idag finns det forskare som ifrågasätter användandet av (kvantitativt inspirerade) begrepp som reliabilitet och validitet inom samhällsvetenskapliga studier (Bryman 2018, s. 467; Kvale & Brinkmann 2014, s. 295). Vi kommer här att kortfattat beröra frågor gällande dessa begrepp. Tyngdpunkten kommer dock att ligga på ett övergripande resonemang gällande det som allt oftare lyfts upp inom samhällsvetenskapen idag, nämligen studiens tillförlitlighet. Studiens generaliserbarhet kommer även den att beröras.

Ett sätt att öka tillförlitligheten i vetenskapliga studier är att genomgående relatera sina resultat till den tidigare forskning som finns tillgänglig (Ekström 2016, s. 72.; Bryman 2016, s. 28). I linje med Ekströms resonemang har vår målsättning varit att genomgående försöka tolka och förstå vår insamlade data i relation till tidigare forskning inom fältet. Validitet rör i stora drag frågan gällande om en studie studerar det den utger sig för att studera (Kvale & Brinkmann 2014, s. 297). En studies validitet kan bland annat bedömas genom att granska intervjudesignens förmåga att på ett adekvat sätt fånga upp undersökningens syfte (Kvale & Brinkmann 2014, s. 298) och vi ansåg det därmed relevant att publicera studiens intervjuguide för att uppnå största möjliga transparens. Vidare kan reliabilitet läsas som pålitlighet och syftar

till att fånga in studiens trovärdighet (Bryman 2018, s. 468). Trovärdighet kan anses tätt förknippat med öppenhet. Vi har därför fortlöpande fört anteckningar gällande uppsatsprocessen, vilket vi hoppas kunna öka uppsatsens tillförlitlighet. Avlutningsvis har vi inte haft som ambition att generalisera studiens resultat till en större population, utan precis som Bryman (2018, s. 485) belyser bör kvalitativa studiers generaliserbarhet snarare förstås utifrån kvaliteten på dess teoretiska slutsatser. Genom att försöka tolka studiens empiri med hjälp av relevanta teorier och begrepp har vi försökt uppnå det som Kvale och Brinkman (2014, s. 57) beskriver som analytisk generalisering, nämligen att vår studie upplevs trovärdig i relation till vad tidigare forskning (med liknande teoretiska utgångspunkter) dragit för slutsatser.

Forskningsetiska överväganden

Vi har genomgående försökt att förhålla oss till Vetenskapsrådets fyra forskningsetiska principer (Vetenskapsrådet, 2012). Dessa principer utgörs av informationskrav, samtyckeskrav, konfidentialitetskrav samt nyttjandekrav. Som vi ska se är dessa fyra etiska principer nära sammankopplade och bygger i mångt och mycket på varandra.

För att möta informationskravet skickade vi i intervjustudiens inledande stadie ut informationsbrev till studiens deltagare. I detta informationsbrev redogjorde vi för vetenskapsrådets fyra etiska principer och informerade följaktligen om studiens syfte, samtycke och möjlighet till konfidentialitet samt hur vi kommer att använda oss av insamlad data (Kvale & Brinkmann 2014, s. 107). Grundläggande för att möta samtyckeskravet är att deltagarna fått adekvat information gällande studiens syfte och utformning (Kalman & Lövgren 2012, s. 12). Vår ambition med informationsbrevet var att skapa goda förutsättningar för att möta samtyckeskravet. Vidare har de som valt att medverka har fått information om att de har möjlighet att avstå medverkan närhelst de skulle önska, enligt samtyckeskravet. Deltagarnas möjlighet till konfidentialitet har inneburit deras rätt till anonymitet och de informerades om att uppgifter om dem kommer att behandlas med respekt för deras integritet (Kalman & Lövgren 2012, s. 14). Anonymitet har varit ett viktigt inslag i studien då vi ansett att det var en förutsättning för att socialsekreterarna skulle kunna prata fritt om sitt arbete, utan risk för konsekvenser på sin arbetsplats. Samtidigt förde vi en diskussion med intervjuens deltagare gällande svårigheterna att garantera full anonymitet, eftersom deras arbetsledare i viss mån

känner till vem som deltagit i studien. Nyttjandekravet är även det något som redogjorts för i informationsbrevet. Vi gav information om att inhämtad data enbart kommer att användas i arbetet med denna studie och att detta så snart som studien är avslutad kommer att förstöras.

Det är viktigt att etiska övervägande inte reduceras till en checklista utan är närvarande under hela forskningsprocessen (Kalman & Lövgren 2012, s. 12; Kvale & Brinkmann 2014, s.106). För att möta detta har vi vid varje intervju inledningsvis presenterat Vetenskapsrådets forskningsetiska principer för studiens deltagare, dels för att förtydliga intervjuens ramar men också för att ge studiens deltagare möjlighet att diskutera eller ställa frågor kring de fyra punkterna.

Metodreflektion

Vår ambition var initialt att bredda vårt urval genom att utföra intervjuer på två socialkontor, med en jämn fördelning av antalet socialsekreterare mellan dessa två arbetsplatser. Detta var en målsättning vi så småningom fick lov att överge då det visade sig vara en utmaning att hitta socialsekreterare som hade tid och möjlighet att ställa upp, samt hade erfarenhet av arbetet med FREDA. Den slutliga intervjufördelningen blev sådan att fem socialsekreterare intervjuades på ett kontor och enbart en socialsekreterare deltog från ett andra kontor. Även om vi hade önskat ett bredare urval har det trots allt bedömts vara fördelaktigt för studien att få en, om än så liten, inblick också i ett andra socialkontors arbete med våld i nära relationer.

Vidare har vi fört en diskussion gällande vårt val av socialkontor. En av författarna till denna uppsats arbetar på ett av de socialkontor som deltagit i studien. Vi är medvetna om att detta val kan uppfattas som problematiskt. Efter diskussioner gällande för- och nackdelar med detta enades vi dock om att ämnet och intervjufrågorna som sådana inte ansågs vara av känslig karaktär och att det således inte behövde påverka studien negativt att en av oss arbetade på kontoret. God kännedom om intervjupersonernas sammanhang är något Lövgren, Kalman och Sauer (2012, s. 66) pekar på som en tillgång då ett etiskt medvetet förhållningssätt bör innehålla kontextualisering. Att vara bekant med den miljö där undersökningen äger rum är något som även Kvale och Brinkmann (2014, s. 115, 150) lyfter fram som en god förutsättning för en (förhoppningsvis) djupare förståelse gällande intervjupersonernas redogörelser. I linje

med detta resonemang kan valet av socialkontor kanske också ses som positivt då en av oss hade en god kännedom om just denna arbetsplats kontext och sociala sammanhang. Vi tog avstamp i en epistemologisk föreställning om att intervjun bör betraktas som en gemensam konstruktion av kunskap (Kvale & Brinkmann 2009, s. 64-65). Utifrån detta kunskapsteoretiska perspektiv bedömde vi att en redan etablerad relation till intervjupersonerna i själva verket kunde få en fördelaktig inverkan på intervjusituationen.

Avslutningsvis har vi reflekterat över den kvalitativa intervjuens eventuella brister i relation till vår studie. Den kvalitativa intervjun har ifrågasättas som metod då den enbart fångar upp enskilda individers presentation av sin verklighet, det vill säga den avslöjar ingenting om vad dessa individer sedan faktiskt gör i praktiken (Kvale & Brinkman 2014, s. 56). Vår studie hade möjligtvis nått en djupare förståelse gällande standardiserade bedömningsmetoder genom ett tillägg av deltagande observation. Det hade varit av intresse att studera om det möjligtvis uppstår ett glapp mellan resonemang kring verktygets användning och den praktiska tillämpningen. I relation till studiens storleksmässiga begränsningar har dock den kvalitativa intervjun fyllt sin funktion, då även denna typ av ”självpresentation” säger något om socialsekreterarnas uppfattningar om FREDA och det manualbaserade sociala arbetet.

Arbetsfördelning

Då uppsatsen är en gemensam produkt har vår ambition varit en så jämlik arbetsfördelning som möjligt. Vi har båda två deltagit vid samtliga intervjuer och vi har fördelat transkriberingen av intervjuerna jämt mellan oss, något som gjorts för att båda författarna skulle få god kännedom om det empiriska materialet. Analysarbetet påbörjades tillsammans, för att sedan delvis förfinas individuellt och slutligen sammanfattas gemensamt. I ett inledningsskede av uppsatsprocessen har vi varit ansvariga för olika delar, men vi har under uppsatsens gång kontinuerligt läst igenom och redigerat i varandras avsnitt och slutligen sammanställt uppsatsen gemensamt.

Resultat och Analys

I detta kapitel presenteras de tre övergripande teman som gått att urskilja i studiens empiri, dessa kommer vidare att analyseras i relation till tidigare forskning och denna studies teoretiska ramverk. De teman som identifierats är FREDA som riskbedömningsverktyg, FREDA som ett kreativt verktyg samt FREDA som ett kommunikativt verktyg.

FREDA som riskbedömningsverktyg

I vår studie har det bland annat framkommit att FREDA utgör ett välbehövligt stöd för de professionella i arbetet med att bedöma risk. Återkommande är behovet av något som skapar ordning inom ett fält som ofta består av mycket osäkerhet och känslomässigt engagemang.

För att inte missa något

I intervjuerna med socialsekreterarna betonas att FREDA är en bedömningsmetod som tillför struktur i samtalet med den våldsutsatta personen. En struktur som intervjupersonerna överlag menar har en positiv inverkan på mötets utformning, men som stundtals kan innebära att samtalet får en hämmande inramning. Socialsekreterarna menar också att FREDA-manualen kan underlätta själva frågandet, eftersom våld i nära relationer och framför allt sexuellt våld är ett känsligt ämne. Intervjupersonerna säger att det är en fördel att förhålla sig till konkreta frågor. Frågorna upplevs kunna nyansera bilden av våldet.

Jo, men jag tänker att fördelarna är ju att man kan få en struktur på samtalet och att man försäkras sig om att nu har jag ställt alla de här frågorna som jag behöver ställa. För det kan ju vara så att personen är väldigt uppe i varv eller är väldigt ledsen och då är det ju lätt att själv tappa bort sig. Men vad är det jag egentligen behöver fokusera på här? Att man är säker på att man får med sig det man har tänkt att man ska få med sig (Intervjuperson 2).

Även andra intervjupersoner poängterar fördelen med en tydlig struktur i relation till riskbedömningen. Socialsekreterarna upplever den struktur som manualen erbjuder som särskilt användbar inom ett känslomässigt ansträngande område, både för handläggaren och klienten.

För man blir ju ofta ganska tagen av svaren, man blir ganska känslomässigt berörd, och det är väldigt sällan svaret bara är ja eller nej, utan det är ja och sen kommer det liksom tio meningar eller förklaringar, och då är det ganska bra att ha en manual så att du håller dig strukturerad i frågorna så att diskussionen inte drar iväg” (Intervjuperson 3)

Erfarenheter som i hög grad överensstämmer med de uppgifter som Stranz, Vogel & Wiklund redovisade i utvärderingen av FREDA (2015) .

Den formella position som Skillmark (2018) beskriver, där socialarbetare riskerar att reduceras till likgiltiga utförare av arbetet, har inte varit framträdande i empirin. Däremot berör vissa av intervjupersonerna denna position i teorin. En socialsekreterare uttrycker en viss oro över att det kan uppstå en slentrianmässig användning av bedömningsmetoden. Hen menar att socialsekreterarna egentligen skulle kunna uppjobba förmågan att fråga om våld utifrån sin yrkeskunskap och därmed hade FREDA som redskap blivit överflödigt.

Jag tänker att det är nog bra som det är. Att den finns så att vi kan vara säkra på att alla frågor om samma områden. Men jag tänker också att vi skulle kunna bli lata och sluta tänka själva i det beroende på i vilken situation man jobbar i (Intervjuperson 6).

Flera av intervjupersonerna menar att frågorna som ingår i farlighetsbedömningen är sådana frågor som de hade ställt även utan FREDA. Men de lyfter samtidigt fram att FREDA-manualen pekar ut de viktigaste frågorna och att det kan vara skönt att veta att dessa har kommit med under samtalet. FREDA blir en möjlighet för socialsekreterarna att förvissa sig om att inget väsentligt har glömts.

Sen så ser jag väl att beskrivningen är bra för att det är ett underlag för att börja prata. Att man inte missar någon av alla delar av våldet (Intervjuperson 6).

Situationen är väldigt akut och vi behöver ta snabba beslut och vi har kanske inte, vi hinner inte, vi glömmar bort, vi ställer frågor som vi kanske inte hade ställt i ett annat sammanhang. Eller att vi hade ställt fler frågor än i ett annat sammanhang om vi hade haft mer tid. Så därför tycker jag att det är bra att ha samma frågor till alla (Intervjuperson 3).

Socialsekreterarnas uttalanden vilar förmodligen på en medvetenhet kring de ödesdigra konsekvenser som våldet kan få för den enskilde. Även om det dödliga våldet är en begränsad företeelse (Brottsförebyggande rådet 2015), så kan våldet fullständigt omkullkasta en människas liv. I flera intervjuer nämner socialsekreterarna vikten av att vara heltäckande, att ringa in våldets fulla komplexitet. Samtidigt är socialt arbetet förknippat med en hög grad av

osäkerhet. En osäkerhet som risksamhället gör allt för att eliminera, bland annat genom standardisering. Ett starkt fokus på risk gör att en eventuell ovisshet blir synnerligen plågsam. Vi tolkar det som att riskbedömningsinstrumentet FREDA därför kan fungera både som en metod för att fånga upp fara för fortsatt våldsutsatthet och som ett tillvägagångssätt för att mildra den olösliga ekvation som uppkommer i spänningen mellan standardisering och individualisering; insikten om att socialtjänsten alltid förblir otillräcklig i förhållande till de risker som samhällets individer fortlöpande utsätts för.

FREDA som kreativt verktyg

I vårt intervjumaterial har ett återkommande tema varit socialsekreterarnas, i vår mening, kreativa användning av den standardiserade bedömningsmetoden FREDA. Bland annat framkommer det att där någon ser FREDA som någonting att luta sig mot, ser en annan manualen som ett verktyg för reflektion. I socialsekreterarnas svar synliggörs individuella strategier för att hantera verktygets standardiserade utformning. I mötet mellan manualen och de professionellas självständiga bedömningar kan flertalet variationer i socialsekreterarnas praktiska tillämpning identifieras.

Någonting att luta sig mot

DiMaggio och Powell (1983) beskriver hur isomorfism, det vill säga likriktning, tenderar att ske när organisationer har ett stort mått av osäkerhet att hantera. Något som framför allt återfinns i människobehandlande organisationer, inte minst inom socialtjänsten. Som nämnts tidigare går standardisering att se som ett exempel på likriktning och i våra intervjuer framkommer socialsekreterarnas strategier för att hantera den osäkerhet de möter. Något som återkommer, framför allt hos en av socialsekreterarna, är känslan av FREDA som något att luta sig mot.

Farlighetsbedömningen har ju fyra nivåer, och alla nivåer är farligt, men alltså hur orolig ska jag som handläggare vara. Det är väldigt skönt att ha någonting att luta sig tillbaka mot [...] den tycker jag är jättebra, särskilt i det första skedet för där har verkligen jag något som jag svart på vitt kan trycka på: det här, det här och det här är jätteoroväckande (Intervjuperson 5).

Socialsekreterarens resonemang vittnar om hur manualen blir ett sätt att fördela ansvaret för situationen. Det ansvar som annars skulle hamna på den enskilda socialsekreteraren upplevs här delvis läggas över på manualen vilket ger hen trygghet i sin bedömning. Skillmark (2018, s. 67) beskriver hur den formella positionen kan intas som en strategi för att avsäga sig ansvar genom att hänvisa till organisatoriska riktlinjer. Den tolkning som går att göra i detta fall är dock inte så enkelspårig. Citatet vittnar inte om ett avsäggande av ansvar, snarare är upplevelsen att socialsekreteraren använder manualen för att förhandla med sin egen osäkerhet. Att ha något att luta sig mot blir viktigt för att hantera den osäkerhet som socialsekreteraren upplever i mötet med den våldsutsatta. Standardiseringen går att förstå som ett sätt för organisationen att legitimera sitt arbete. Men med detta exempel går det också att förstå manualen som ett sätt för den enskilde socialsekreterarens att bli bekräftad i sina bedömningar, utan att nödvändigtvis helt avsäga sig ansvaret. Samtidigt som en av socialsekreterarna använder manualen som något att luta sig mot, använder en annan manualen som ett verktyg för reflektion.

För det kan vara väldigt svårt. Man kan ju få en känsla av att det här är jätteallvarligt och det är klart att om det då hade framkommit i FREDA-färlighetsbedömning att nej men det här är inte så allvarligt. Då hade man kanske ändå ”men vad är det som gör att jag känner att det är allvarligt?” Så det är ju inte en absolut sanning alla gånger heller (Intervjuperson 4).

Socialsekreteraren förhåller sig här till resultaten som framkommit i FREDA, men upplever ett behov av att stanna upp i arbetet och fundera över vad det är för känsla som finns kring ärendet. Till skillnad från det förra exemplet, där socialsekreteraren använde manualen för att hantera sin osäkerhet, blir det i detta exempel tydligt att resultatet från FREDA inte har någon betydelse i känslan av osäkerhet. Snarare upplevs de låga resultaten i FREDA leda till en vidare reflektion kring bedömningen av situationen. Socialsekreteraren tycks inta en förhandlande position där manualens resultat vägs mot utbildning och tidigare erfarenheter. Möjligtvis kan socialsekreterarens resonemang också uppvisa inslag av vad Skillmark (2018, s. 68-69) betecknar som den radikala positionen. En position där intuition mer än något annat bli vägledande i det praktiska arbetet.

Det är inte bara ja eller nej

Återkommande under intervjuerna var FREDAS utformning och en uppenbar svårigheten med att placera individers berättelse i standardiserade ja och nej-frågor. En av de intervjuade

beskrev en strategi de fått lära sig under FREDA-utbildningen, ett sätt att räkna ihop poängen om många av frågorna blev besvarade med ambivalens i form av både ett ja och ett nej.

Det var på den utbildningen så tipsade de om det. För att många lyfter det som ett problem. Det är ju sällan man får ja! Utan det är väldigt mycket gråskalor. Så då tipsade de om att det är ett sätt att räkna på det sättet. Det står ju ingenstans och inte i någon manual, så det är inget som du kan läsa dig till, och det är väl dumt (Intervjuperson 6).

Socialsekreteraren uttryckte att många under utbildningen upplevde bedömningsmetodens begränsningar i mötet mellan manualen och individens ofta ambivalenta känslor inför våldsutövaren. Ambivalenta känslor som är vanliga i utredningar av våld i nära relationer (Enander & Nilsson, kommande). Vem som utarbetat den alternativa poängräkningsstrategin för att komma till rätta med denna ambivalens framgår inte under intervjun, men tydligt blir däremot att det inom professionen informellt sprids råd gällande manualens tillämpning i det praktiska arbetet. Något som eventuellt skulle kunna ses som att en normativ likriktning inte bara sker genom en implementeringen av FREDA som verktyg. Citatet vittnar om att likriktning även går att se i form av att de professionella delar med sig av strategier gällande FREDAS praktiska tillämpning. Vidare beskriver en socialsekreterare hur ja och nej-frågorna försvårar mötet med individen, men lyfter samtidigt upp detta som en strategi för att skapa sig en bättre uppfattning om individens situation.

För det är egentligen väldigt enkla ja och nej frågor men det finns alltid en förklaring. Eller det kommer alltid mer information. Det är inte bara ja eller nej utan det är ja men ja fast och mycket så. Och det är också bra för då får man en indikation på hur mycket personen förminskar våldet. För det är ju också jättevanligt att man bortförklarar, förminskar eller lägger skulden hos sig själv. Så det är bra, det är ett jättebra verktyg (Intervjuperson 5).

Socialsekreterarens citat vittnar om hur den, av Skillmark beskrivna, förhandlande positionen kan intas (Skillmark 2018, s. 68-69). Manualens utformning skapar en problematik men istället för att inta den formella positionen, i form av likgiltig utförare, använder sig socialsekreteraren här av sin utbildning och tidigare erfarenhet för att skapa sig en helhetsbild av situationen. Istället för att stanna vid att individen inte kan svara ja eller nej på frågorna använder sig socialsekreteraren av individens resonemang gällande våldet för att självständigt reflektera kring en normaliseringsprocess (Lundgren 2004). Hen kombinerar användandet av manualen och sin professionella kompetens för att på ett kreativt sätt skapa sig en djupare förståelse för individens behov av stöd.

Använda manualen upp och ner

Den kreativa användningen av bedömningsmetoden FREDÅ stannar inte vid en förhandling med manualen, utan sträcker sig även till att använda den på ett helt nytt sätt. Något som framkommer med intervjuperson 6.

Sedan får vi använda den lite upp och ner till våldsutövare, ibland om det går. [...] beskrivning framför allt, som har du utsatt eller blivit utsatt? För man får ju alltid öppna upp för att det kan finnas båda. Men då får man försöka öppna de formuleringarna så att det också kan vara har du utsatt någon för det här? (Intervjuperson 6).

Även om arbetet med våldsutövare inom socialtjänsten på senare år har fått ett allt större utrymme är det än så länge inte särskilt utbrett. I citatet redogör en av socialsekreterarna för hur FREDÅ, i brist på andra metoder, används för att definiera och beskriva våld i mötet med våldsutövare. Tidigare forskning har pekat på att riskbedömningsverktygen riskerar att individualisera våld i nära relationer, något som bland annat går att se genom att ansvaret för situationen riskerar att förskjutas till den våldsutsatta (Hoyle 2008). Socialsekreterarens citat skulle här kunna ses som en strategi för att försöka mota tillbaka detta ansvar där det borde ligga, nämligen hos den som utövar våldet. Bristen på metoder i arbetet med våldsutövare innebär inte att socialsekreterarna lämnar frågan om våldsutövare obesvarad, snarare tar de till det verktyg som finns för att kunna arbeta vidare med våldets ursprung. Hens agerande skulle kunna ses som en möjlig kombination av det som Skillmark (2018) beskriver som den rationaliserande och den förhandlande positionen. Socialsekreteraren tenderar att dels inta en rationaliserande position; i mötet med det praktiska arbetet, förenklas användningen av manualen för att bättre passa den faktiska situation som hen möter. Samtidigt så intas en förhandlande position då tidigare erfarenheter och kompetens leder till att socialsekreteraren tar initiativ till att använda manualen så som det uppfattas göra störst nytta, utifrån de organisatoriska förutsättningar som finns.

Den personliga berättelsen måste få ta plats

Tidigare forskning har pekat på att standardiserad interaktion inom det sociala arbetet riskerar att missa en narrativ dimension, vilket innebär att individens berättelse inte får ta plats i mötet (Martinell Barfoed 2014a). I vår studie blir det tydligt att socialsekreterarna framhåller vikten

av att den personliga berättelsen ges plats. Återkommande är en vilja hos de professionella att distansera sig från bilden av manualen som en checklista.

Så det är viktigt att skapa dels en atmosfär i rummet där det finns, ja men möjlighet att pausa, att man inte bara gör, betar av frågorna för att göra det, utan snarare att vikten är att personen ska få berätta sin historia och att vi ska se hur våldet har sett ut (Intervjuperson 4).

Många av socialsekreterarna redogör för vikten av tid i mötet. Betydelsen av tid är något som även framhållits i studier om socialtjänstens arbete med att möta våldsutsatta personer (Sinisalo & Moser Hällén 2018, s. 81). De beskriver hur krävande det kan vara för klienter att svara på ett så stort antal, ofta väldigt tunga, frågor. Av den anledning är det inte ovanligt att socialsekreterarna väljer att dela upp samtal kring FREDA på två olika tillfällen. I mötet mellan standardisering och professionell bedömning visar, menar vi, socialsekreterarna prov på hur de kombinerar manualen med sin yrkesmässiga kompetens och tidigare erfarenheter. Behovet av tid framhålls som betydelsefullt i flera intervjuer men även samtalets utformning uppmärksammas av de intervjuade. En av socialsekreterarna beskriver hur hen arbetar för att undvika att samtalet framstår som känslökallt eller förenklat, bland annat genom att ställa följdfrågor.

Jag ställer många gånger följdfrågor också. Du ställer en fråga efter en fråga [...] och det kan bli ganska känslökallt eller förenklat på något sätt för den som man träffar [...] jag kan tycka att det är ganska klumpigt att gå vidare ”okej, då kryssar vi av, och nästa fråga” utan då ställer man kanske någon följdfråga och så, för att det ska vara en dialog, och för att ge personen möjlighet att prata och berätta (Intervjuperson 3).

Vidare visar det sig att det inte bara är i mötet med klienten som socialsekreterarna aktivt försöker att motarbeta manualens eventuellt känslökalla effekt. En socialsekreterare lyfter särskilt fram vikten av att göra individers berättelser rättvisa även i en dokumentationsfas.

Och att det får ta den tid det tar då. För jag tänker att det är jätteviktigt att inte något försvinner i det här manualbaserade tänket. Men att göra berättelsen rättvisa, tänker jag. Den utsatta har ju kanske lagt väldigt mycket på bordet och varit väldigt sårbar. Då är det viktigt att visa att man har tagit hand om det. Jag ser alltid till att skriva det så, att försöka utveckla det hela tiden så det hålls levande och inte bara blir ett standardförfarande (Intervju 6).

De olika strategier som socialsekreterarna använder sig av här går att se som exempel på den position som Skillmark (2018, s. 68-69) beskriver som den förhandlande. Socialsekreterarna kombinerar användandet av FREDA med sina professionella kunskaper och tidigare

erfarenheter och resultatet blir i någon mening ett mer personligt möte med stor respekt för individens berättelse. Istället för att inta en formell eller rationaliserande roll låter socialarbetarna sina egna värderingar få vara vägledande i arbetet med manualen. Något som inte minst blir tydligt i ett fall där en socialsekreterare beskriver hur arbetet med FREDA ifrågasatts inom organisationen utifrån att klientkontakten var alltför tidskrävande.

Det är ju alltid den där frågan med tid, men jag har nog prioriterat det. Men det är klart att då har, vid vissa tillfällen har man ju fått från arbetsledningens håll att ”ja men du kanske inte ska avsätta så mycket tid till att träffa klienterna”. Men jag tror att det är mest humant. (Intervjuperson 4)

Ovanstående citat kan ge en föraning om den avgörande roll som professionens kompetens och rätt organisatoriska förutsättningar spelar i arbetet med att införa standardiserade bedömningsmetoder. Socialsekreterarna lyfter särskilt fram behovet av tid i arbetet med FREDA. Björk (2016) belyser i sin avhandling vikten av att undvika låsta positioneringar, både ett lednings och medarbetarperspektiv måste involveras i arbetet med en standardisering. Björk menar att det är av stor betydelse att en standardisering genomförs med hänsyn både till de professionellas omdöme men också till de organisatoriska förutsättningarna som finns.

FREDA som kommunikationsverktyg

Med utgångspunkt i vårt intervjumaterial har vi kunnat urskilja flera exempel på att den standardiserade bedömningsmetoden FREDA tillämpas som ett kommunikationsverktyg i utbytet mellan olika aktörer inom området våld i nära relationer. Den mest självklara kommunikationen äger rum mellan socialsekreterare och klient. Men kommunikationen utspelar sig också mellan socialsekreterare och kollegor, mellan socialsekreterare och arbetsledningen samt mellan socialsekreterare och samverkanspartners.

Att definiera våldet

I en av intervjuerna väljer socialsekreteraren att beteckna FREDA som ett ”medvetandegörande redskap” och som en ”ögonöppnare” (Intervjuperson 4). Något som knyter väl an till vad som tidigare poängterats gällande riskbedömning i mötet med våldsutsatta (Sinisalo & Moser Hällen, 2018 s. 117). Det blir, utifrån detta perspektiv, ett sätt för den våldsutsatta personen att få distans och kunna börja reflektera kring sina upplevelser med stöd av socialarbetaren.

Socialsekreteraren intar då en informativ och normerande roll. Genom frågorna i FREDA får socialsekreterarna tillfälle att definiera våldet utifrån en samhällelig kontext, vilket hos den våldsutsatta personen kan öppna upp för en rörelse bort från normaliseringen av våldet:

Det händer ju någonting med människor när man ställer de här frågorna. Och man får syn på att, men det finns ett samhälle, en socialtjänst. Det finns personer som ser på detta som jag har varit med om som ett brott mot mig (Intervjuperson 1).

För jag tänker att många tänker att våld är bara att bli slagen. Och då är det kanske det man fått till sig på telefon. Och så kommer personen hit på besök och så pratar man om de andra sakerna. Då kan man ju få en väldigt mycket mer nyanserad bild. Och i bästa fall går det också upp ett ljus för den personen att de andra sakerna det är ju faktiskt inte heller är ok (Intervjuperson 2).

En av socialsekreterarna lyfter fram FREDA som en möjlighet att sprida kunskap om våld i nära relationer:

Informera om att våldet inte enbart är fysiskt våld, utan att våld i relationer kan handla om så många andra saker (Intervjuperson 3).

I en av intervjuerna går det att finna uttryck för att socialsekreteraren ålagt sig ett långtgående upplysningsansvar beträffande våld i nära relationer. Ett uppdrag som inte nödvändigtvis stannar vid vad som är aktuellt för stunden, utan som även kan utmynna i ett samtal kring våldets koppling till det förflutna och till framtiden.

Ett bra tillfälle att ha en diskussion om ämnet. Vad våldet innebär och våldet kan vara. Även om personen kanske inte just då är utsatt, men kan också relatera till att ”men gud en sådan relation hade jag för tio år sedan och då kändes det inte så men nu förstår jag att det var en väldigt osund relation”. Så att öka medvetenheten [...] (Intervjupersoner 3).

Vi tolkar det som att socialsekreterarna balanserar mellan att å ena sidan föra ett förutsättningslöst samtal om våld och å andra sida försöka hålla fokus på den aktuella situationen. En av socialsekreterarna beskriver hur hen genom att axla en vägledande roll hanterar denna balansgång. Även om socialsekreteraren strävar efter att begränsa samtalet till vad som är aktuellt för tillfället, så menar de samtidigt att det är ofrånkomligt att människor som blivit utsatta för våld delar med sig av upplevelser som ligger långt tillbaka i tiden. Farlighetsbedömningen kan förstärka den sorteringsprocess som är central för socialtjänsten som en människobehandlande organisation, där gräsrotsbyråkraten oundvikligen måste förhålla sig till strikt begränsade resurser och ändlösa behov (Johansson, Dellgran & Höjer 2015, s. 29). Socialsekreteraren blir utifrån sitt handlingsutrymme hänvisad till att sortera dessa behov. När

inte behovet stämmer överens med en tillgänglig insats, så löser socialsekreterarna denna svårighet genom att kunna hänvisa personen till andra vårdgivare.

Ja, då vill man ju kunna möta det på ett vettigt sätt. Den personen kanske sitter där och ansöker om boende och då är det inte relevant. Det kan låta väldigt krasst, men det är inte relevant för situationen som är just nu. Men då får man försöka fånga upp det med att: har du pratat med någon kring detta, skulle du vilja ha en samtalskontakt, vill du ha hjälp att komma i kontakt med psykiatrin? (Intervjuperson 2).

Vi tolkar det som att socialtjänsten i ovanstående citat får agera både grindvakt och lots. Individerna sorteras för att kunna passa i det befintliga utbudet av insatser, samtidigt fångar socialsekreteraren lyhört upp behov som ligger utanför ramen.

Den objektiva bilden av våldet

I en av intervjuerna framkommer det att våldsutsatta personer kan vackla i sitt val att lämna den destruktiva relationen och därmed ger uttryck för en ambivalent hållning i svaret på FREDA-frågorna. När socialsekreteraren upplever att personen försöker skydda våldsutövaren genom att normalisera våldet, och på så vis förminska sin egen utsatthet, använder socialsekreteraren farlighetsnivån som ett sätt att konfrontera personen med våldets allvarlighetsgrad. FREDA presenteras då som ett objektiva resultat som styrker den professionella bedömningen, men samtidigt är oberoende av socialarbetarens egen uppfattning:

För jag tänker att det inte är helt ovanligt att man försöker släta över, att vi är bara lite oense och lite så. Och då kan man ändå ha det här att du fick ju de här väldigt höga poängen. Vad tänker du kring det? Du säger att det inte är så farligt, men svaren som du ger indikerar att det är ganska allvarligt. Så är väl det att kunna ha det svart på vitt och visa att det här har du ju svarat (Intervjuperson 2).

Intervjupersonen resonerar vidare kring hur manualens farlighetsbedömning kan användas för att övertyga den våldsutsatta personen om allvaret i situationen.

De enda gångerna som jag egentligen använder mig av just texten är om personen själv tycker att det är ingen fara. Fast att svaren indikerar något helt annat. Då kan man vara så här att men du har ju fått detta (Intervjuperson 2).

I citatet blir det tydligt att socialsekreteraren i ett kritiskt läge, då den våldsutsatta individens bild av vad som skett inte överensstämmer med den professionella bedömningen, så kan den standardiserade utformningen skänka vetenskaplig tyngd åt bedömningen. Manualen blir

följaktligen en referenspunkt utanför relationen mellan socialsekreterare och klient; en strategi för att i argumentationen temporärt kunna upphäva subjektets närvaro i kunskapen.

Informationsöverföring och förenkling

Standardisering har förmåga att skapa likriktning. En likriktning som kan vara fördelaktig när organisationer vill främja samverkan. Genom att flera aktörer utgår från samma uppsättning av regler brukar förhoppningen vara att arbetet kan samordnas och effektiviseras (Brunsson & Jacobsson 2015, s. 23-25). Studiens intervjupersoner uttrycker att FREDA underlättar informationsöverföringen mellan arbetsgrupper inom samma enhet samt mellan olika enheter inom socialtjänsten.

Och så är det bra också när man lämnar över ärendet, att man har gjort det. För då vet nästa handläggare vilka frågor som har ställts och vilken poäng som har kommit fram (Intervjuperson 2).

FREDA-manualen verkar i detta fall förenkla kommunikationen mellan olika arbetsgrupper. Den stärker även effektiviteten genom att frågor inte upprepas i onödan. Därutöver underlättar manualen, som gemensam referenspunkt, den avlastning och det stöd som socialsekreteraren kan behöva från kollegor och arbetsledning. Socialsekreteraren måste inte i detalj redogöra för sammanhanget, utan kan relativt omgående närma sig kärnan i sin egen upplevelse, att ha lyssnat till den våldsutsatta personens berättelse.

Just det här att använda kollegor och få stöd av kollegorna, att alla förstår om jag säger att jag fick 28 poäng i FREDA... (intervjuperson 3).

Att prata poäng är ju ett sätt att göra det väldigt enkelt, att säga 25 mycket hög risk. Det säger ju något väldigt kort och koncist (Intervjuperson 6).

Brunsson & Jacobsson (2015) skriver att en standard kan fungera som en metod för att ordna i en kaotisk värld. Den kan skapa en känsla av struktur och överblick mitt i ett tumult av intryck. Vi föreställer oss att denna aspekt av standardisering är särskilt betydelsefull inom socialtjänsten verksamhet, eftersom socialt arbete i hög utsträckning präglas av osäkerhet. Att möta personer som har blivit utsatta för våld i nära relationer innebär onekligen en personlig och professionell utmaning. Personen som söker hjälp befinner sig i en kris där kanske hela livet har ställts på ända.

Jo, men jag tänker att fördelarna är ju att man kan få en struktur på samtalet och att man försäkras sig om att nu har jag ställt alla de här frågorna som jag behöver ställa. För det kan ju vara så att personen är väldigt uppe i varv eller är väldigt ledsen och då är det ju lätt att själv tappa bort sig. Men vad är det jag egentligen behöver fokusera på här? Att man är säker på att man får med sig det man har tänkt att man ska få med sig (Intervjuperson 2).

För att professionellt kunna bemästra en sådan krisreaktion, inom socialtjänstens ramar, blir den standardiserade bedömningsmetoden ett redskap för att upprätta en trygg struktur.

Att tala maktens språk

En av socialsekreterarna menar att FREDA, som en integrerad del av en utredning, kan fylla en funktion i den kommunikation som socialtjänsten har med socialnämndens utskott i våld i nära-ärenden avseende skyddat boende utanför ramavtal. FREDA skulle i detta sammanhang, enligt socialsekreteraren, kunna stärka motiveringen till en viss insats. Hen betonar dock att det är inget som i dagsläget görs. En annan intervjuperson resonerar kring hur stadsdelens ekonomiska sparkrav kan resultera i en striktare biståndsbedömning och att det då kan vara av särskild vikt att kunna motivera bedömningarna inför arbetsledning och socialnämnd. Detta tolkar vi som att det i en människobehandlande organisation, där ekonomisk effektivitet är avgörande, blir nödvändigt att redovisa individernas behov i mätbarhetens språk. Det vill säga genom att kunna hänvisa till en bedömning som är förenlig med NPM-diskursens marknadsorientering och redovisningskrav och i linje med EBP-diskursens premierande av kvantifierbar kunskap.

Sen är det ju alltid skönt med underlag, alltså ha något att trycka på, inte bara för sig själv och för klienten, utan också uppåt, för vi har ju ingen delegation på handläggarnivå. Jag får ju inte fatta de här besluten, så jag måste ju visa för mina arbetsledare varför gör jag detta. Jourboenden, alltså skyddade boende, är ju också utanför ramavtal så där är det ju en direktupphandling. Och då ska det ju finnas särskilda skäl som man också måste styrka för att vi ska få göra de här direktupphandlingarna. Då är det ju skönt att ha det underlaget också och visa ja men här har ni svart på vitt (Intervjuperson 5).

Ovanstående citat visar på hur socialsekreteraren kritiskt reflekterar över hur verksamheten påverkas av förändringar, såsom besparingar med krav på återhållsamhet i bedömningar. En återhållsamhet som inte sällan kommer till uttryck genom att beslutsfattande lyfts bort från de enskilda socialsekreterarna och istället fördelas till 1:e socialsekreterare, enhetschef och socialnämnd. Det handlar således inte, menar vi, om ett likgiltigt utförande av evidensbaserad praktik, utan snarare om att på ett genomtänkt vis använda den standardiserade bedömningsmetoden som en strategi för att förmedla de bedömningar som redan gjorts utifrån

professionens expertis. Socialsekreteraren för en dialog med uppgifterna i FREDAs och nyttjar sedan materialet för att stärka sin argumentation. Det väsentliga är inte att redovisa resultaten, utan att presentera resultaten för att en professionellt och etiskt förankrad bedömning skall kunna få gehör. Det rör sig om ett aktivt förhållningssätt gentemot standardisering som fenomen. Ett förhållningssätt som uppvisar beröringspunkter med vad Skillmark betecknar som *den förhandlande positionen* av diskretionens fyra positioner (Skillmark 2018, s. 68).

FREDA i samverkan med andra myndigheter

Ett vanligt förekommande argument för standardisering är att den underlättar samordning (Brunsson & Jacobsson 2015, s. 24). Flera intervjupersoner uppger att socialtjänstens kontakt med sjukvård och polis inte är särskilt omfattande i arbetet med våldsutsatta personer. Det framkommer också att polis och sjukvård använder andra bedömningsmetoder än FREDA. Att polisen istället använder sig av bedömningsmetoden SARA påpekas i intervjuerna. En av intervjupersonerna nämner att FREDA kan ha en viss relevans i den samverkan som Enheten för barn och unga har med polis, sjukvård och rättsväsendet via Barnhus Göteborg (Barnhus Göteborg är en lokal där dessa aktörer samverkar när det finns misstanke om att ett barn utsatts för våld och övergrepp).

Där det kan ha betydelse är väl på Barn och unga, när det kommer fram oro för barn. Vad de har blivit utsatta för, vad de har bevittnat (Intervjuperson 1).

Frågan är om detta inte tyder på att en förutsättning för att FREDA som bedömningsmetod skall få en vidare spridning utanför socialtjänsten, och därmed kunna fungera som ett gemensamt språk mellan aktörer inom området våld i nära relationer, är att det också finns ett etablerat forum för samverkan. Samma intervjuperson menar att polisens intresse för FREDA, och då särskilt den mer utförliga intervjudelen i FREDA-beskrivning, är tämligen svalt.

Polisen struntar fullständigt i FREDA. Det betyder ingenting i de rättsliga processerna. Det är advokaterna väldigt tydliga med. Det är bara du som har berättat det här, säger dom till till den som varit utsatt. Så det har ingen som helst betydelse (Intervjuperson 1).

Citatet går att tolka som att det trots den standardisering som FREDA medför i form av ett givet frågeformulär, så uppfattas resultaten av vissa samverkanspartners som icke-objektiva och godtyckliga. Införandet av evidensbaserad praktik brukar ha som syfte att omvandla socialt

arbete i riktning mot en mer rationell kunskapssyn med ledord som objektivitet, transparens och mätbarhet. En socialsekreterare beskriver det som att FREDA- farlighetsbedömning kan inrymma potential till att stärka samverkan utifrån kommunikation kring risk och allvarlighetsgrad. Däremot upplever hen att FREDA-beskrivning, som är utformad likt en strukturerad intervju, är svårt att hänvisa till i mötet med exempelvis rättsväsendet. Det verkar alltså som att även när en manualbaserad bedömningsmetod tillämpas, så uppstår en krock med den kunskapsbas som är förhärskande inom en annan organisation och/eller profession.

Så jag tror att det finns en samverkanstanke bakom, att du ska kunna prata risk i poäng, mycket hög risk och så, till exempel. FREDA-beskrivning tänker jag inte spelar någon roll eftersom det bara är ord och berättelse (Intervjuperson 6).

Den likriktning som uppträder inom socialtjänstens arbete med våld i nära relationer utifrån införandet av bedömningsmetoden FREDA förefaller således vara organisationsspecifik. Implementeringen av FREDA inom socialtjänsten uppvisar drag av alla tre formerna av institutionell isomorfism: tvingande, mimetisk och normativ. Att införa FREDA är inte tvingande i den bemärkelsen att socialtjänsten är skyldig att göra det. Socialstyrelsens manual är formulerad som ett kunskapsstöd, som det dock borde ligga i mottagarens intresse att använda. I detta sammanhang betonas ofta klientperspektivet; för att klienten skall kunna få effektiva behandlingsinsatser så bör socialtjänstens helt enkelt tillämpa bedömningsmetoden. Likriktningen kan därför, trots att den inte utgår från direktiv, ge upphov till en upplevelse av tvång. När intervjupersonerna beskriver hur de önskar att arbetet med våld i nära relationer utvecklas, så betonar de fördelen med en specialisering av verksamheten, i första hand utifrån ett klientperspektiv. Den våldsutsatta skall på så vis kunna få ett bemötande som präglas av kontinuitet och kompetens. Förebilderna blir enheter som har ett utvecklat arbete med våld i nära relationer och där specialisering är en vägledande princip.

Om jag hade fått önska, om jag hade fått bestämma, så hade jag kanske velat ha tjänster som enbart jobbar med våld i nära från början till slut (Intervjuperson 3).

Socionomyrket är en organisationsberoende, vilket innebär att byråkratiska lösningar på legitimitetskriser är vanligare än inom exempelvis sjukvården där yrkesprofessionalismen har en annan förankring (Ponnert & Svensson 2015, s. 224-225). Intervjuerna visar på att det som betraktas som fördelaktigt inom det sociala arbetet inte nödvändigtvis behöver vara det inom

sjukvården eller polisen. Den normativa kunskapsbasen mellan dessa professioner kan tänkas skilja sig avsevärt åt. Organisationer från olika fält verkar inte heller identifiera sig med varandra, utan snarare med aktörer inom det egna fältet. FREDA har, som standard, riktats specifikt till socialtjänsten, vilket gör att den tvingande isomorfismen (DiMaggio & Powell 1983, s. 150-151) bland samverkanspartners troligtvis uteblir. Personer som utsatts för våld i nära relationer kommer ofta i kontakt med flera olika myndigheter: socialtjänst, polis, rättsväsendet och sjukvård. En standardiserad bedömningsmetod inom socialtjänsten förefaller dock inte främja samverkan utanför det sociala arbetets verksamhetsområde.

Samarbetet med kvinnojourerna är något som nämns i samtliga intervjuer. Intervjumaterialet visar att FREDA fyller en funktion i kommunikationen mellan socialtjänst och kvinnojour. Bedömningsinstrumentets resultat blir här en central del av informationsöverföringen mellan två samverkande parter. Det framstår som att kvinnojourer är den verksamhet utanför socialtjänsten där FREDA fått störst spridning. Samverkan mellan socialtjänsten och kvinnojourerna är inarbetad och kontakten mellan dessa aktörer regelbunden. Kvinnojourernas verksamhet utgör en del av det sociala arbetet, vilket förmodligen kan ha underlättat en implementering av metoden i dessa organisationer. Dessutom är den personal som arbetar på kvinnojourerna ofta socionomer. Den normativa kunskapsbasen är således i stora drag gemensam för socialtjänsten och kvinnojourerna. Människobehandlande organisationer tenderar, enligt den institutionella organisationsteorin, att försöka efterlikna varandra (Johansson, Dellgran & Höjer 2015, s. 53). Det är osäkert om kvinnojourerna strävar efter att identifiera sig med socialtjänsten. Det som däremot framträder med tydlighet är att vissa kvinnojourer, enligt intervjupersonerna, verkar ha anammat bedömningsmetoden FREDA som en marknadsstrategi.

Jag vet att det finns kvinnojourer som har det som en ”sales pitch” att de gör FREDA-beskrivningen. Den här längre varianten. Och kan överlämna det till socialtjänsten som en service (intervjuperson 2).

En av intervjupersonerna beskriver det avstånd som kan uppstå, som en följd av likriktningen, mellan ut- och insida i en organisation:

I sig behöver det inte innebära att man kan så mycket om våld egentligen, men det är återigen ett sätt att mäta kompetens. Att ni har gått de utbildningarna då är ni kvalificerade skyddade boenden (Intervjuperson 6).

Likriktningen kan i detta sammanhang givetvis ha att göra med att det finns en inte obetydlig kunskaps- och värderingsmässig mottaglighet inom kvinnojourerna för att införa metoden, det vill säga ett exempel på normativ isomorfism (DiMaggio & Powell 1983, s. 152-154). Standardiseringen ger en känsla av säkerhet i en osäker situation, vilket i sig förstärker en positiv uppfattning av FREDA som bedömningsmetod. Samtidigt förefaller det troligt att likriktningen även är mimetisk till sin karaktär. Det som är primärt, utifrån denna typ av likriktning, är vad organisationen visar upp utåt inte vad den faktiskt gör.

Organizations tend to model themselves after similar organizations in their field that they perceive to be more legitimate or successful. The ubiquity of certain kinds of structural arrangements can more likely be credited to the universality of mimetic processes than to any concrete evidence that the adopted models enhance efficiency (DiMaggio & Powell 1983, s. 152).

Genom att kvinnojourerna anpassar sin verksamhet till socialtjänstens kvalitetskrav så blir de mer konkurrenskraftiga på marknaden. Huruvida kvaliteten på insatserna riktade mot våldsutsatta verkligen stärks är emellertid oklart.

Avslutande diskussion

Standardiseringen inom den offentliga sektorn har intensifierats de senaste 30 åren.

Förklaringar går att finna i det senmoderna samhällets långtgående individualisering samt inom diskurserna NPM och EBP. Införandet av standardiserade bedömningsmetoder har blivit en allt vanligare företeelse inom det sociala arbetets praktik. Riskbedömningsinstrument finns idag inom flera av socialtjänstens prioriterade ansvarsområden. Våld i nära relationer är ett socialt problem där samhällsansvaret successivt har utvidgats. I linje med denna utveckling så har socialtjänsten tilldelats en mer aktiv roll i att möta och stötta våldsutsatta personer. 2012 lanserade Socialstyrelsen bedömningsmetoden FREDA; ett verktyg för socialtjänstens arbete inom området våld i nära relationer. Sedan dess har FREDA fått stor spridning bland landets socialkontor.

Syftet med vår uppsats har varit att undersöka socialsekreterares erfarenheter av att använda riskbedömningsverktyget FREDA i samband med bedömning och utredning av våld i nära relationer, samt hur socialsekreterare upplever att standardiserade bedömningsmetoder påverkar professionens handlingsutrymme. Våra frågeställningar har riktat fokus mot hur socialsekreterare beskriver sin användning av bedömningsmetoden FREDA, vad de ser för möjligheter och begränsningar, samt hur de resonerar kring sin yrkesutövning i relation till manualen.

Bedömningsmetoden FREDA har implementerats utifrån ett uppifrån och ned-perspektiv. Studiens resultat tyder på att detta perspektiv ger upphov till en diskrepans mellan det standardiserade instrumentets utformning och den kontext som socialsekreterarna är verksamma i. Ett glapp som riskerar att göra verktyget trubbigt i relation till de målgrupper och behov som socialtjänsten faktiskt möter. För att kunna lösa spänningen som följaktligen uppstår mellan standardisering och kontext finner vi det angeläget för framtida forskning att mer ingående just undersöka den konkreta användningen av standardiserade bedömningsmetoder i lokala sammanhang.

Studien har visat på att trots att den standardiserade bedömningsmetoden FREDA i mångt och mycket är ett centralbyråkratiskt initiativ, ett uttryck för likriktning av det sociala arbetet, så innebär detta inte per automatik att socialsekreterarnas handlingsutrymme tillintetgörs. En iakttagelse som stämmer väl överens med vad tidigare forskning också har kunnat konstatera. Vi har sett flera talande exempel på socialsekreterarnas kreativa användning av FREDA-manualen. Socialsekreterarna gör egna tolkningar av FREDA för att kunna möta de behov som socialtjänsten kommer i kontakt med och den position som Skillmark (2018) beskriver som den förhandlande har varit den mest framträdande i empirin. I studien framkommer det att socialsekreterarna använder sin praxiskunskap för en situerad anpassning av den standardiserade bedömningsmetoden. Socialsekreterarna har i dagsläget relativt begränsad delegation. Standardiseringen skulle därför kunna tänkas ytterligare kringskära professionens autonomi. Samtidigt beskriver socialsekreterarna FREDA som ett redskap för att tillvarata klientens rätt till bistånd genom att underbygga den professionella bedömnings legitimitet i förhållande till beslutsmakten.

Det går att urskilja en samstämmighet bland socialsekreterarna i studien om att FREDA är ett användbart hjälpmedel i arbetet med våldsutsatta personer. Införandet av FREDA i socialtjänsten går att betrakta som en likriktning av det sociala arbetet. En delförklaring till varför FREDA har fått en så pass stark förankring bland de professionella går att finna i det dynamiska samspelet mellan den institutionella likriktningens tre nivåer: Vi tolkar det som att det har funnits en efterfrågan på ett konkret arbetsverktyg bland socialarbetarna och bedömningsmetoden har visat sig stå i samklang med professionens kunskapsbas och etiska riktlinjer. Offentliga verksamheter har vidare en benägenhet att försöka skingra osäkerhet och skapa legitimitet genom ökad byråkratisering, exempelvis standardisering. Påtryckningarna från Socialstyrelsens håll har säkerligen bidragit till att ge implementeringen av bedömningsmetoden även en tvingande karaktär.

FREDA är ett riskbedömningsinstrument som passar väl in vår tids upptagenhet vid att hitta strategier för att hantera ovisshetens konsekvenser och förutse annalkande faror. Det senmoderna samhällets långtgående individualisering, det sociala arbetets inneboende osäkerhet och det reella våldet i nära relationer, bidrar förmodligen till att standardiserade bedömningsmetoder som fokuserar på just risk har fått starkt genomslag. Vi befarar att en

alltför ensidig betoning av risk inom det sociala arbetet kan leda till att individernas behov skymms och att det strukturella perspektivet på våld uteblir. Studiens resultat tyder emellertid på att socialsekreterarna tillämpar FREDA-manualen både på individ- och strukturnivå. Den våldsutsatta personens risk ringas in på individnivå, men samtidigt definieras våldet utifrån ett samhällsperspektiv. Samhällsperspektivet främjas vidare av att socialsekreterarna beskriver FREDA-manualen som kunskapshöjande; den ger frågan om våld i nära relationer en tydligare plats i organisationen. En strukturell förankring som förhoppningsvis kan bilda en stabil grund för socialtjänstens framtida utveckling av arbetet med våld i nära relationer.

Referenser

Beck, Ulrich (2012) *Risksamhället. På väg mot en annan modernitet*. Göteborg: Daidalos.

Bergmark, Anders, Åke, Bergmark & Lundström, Tommy (2014) *Evidensbaserat socialt arbete. Teori, kritik, praktik*. Stockholm: Natur & Kultur.

Björk, Alexander (2016) *Evidence-based practice behind the scenes. How evidence in social work is used and produced*. Avhandling. Stockholm: Stockholms universitet.

Björk, Alexander (2017) Mot en situerad standardisering inom socialtjänsten. *Socialvetenskaplig tidskrift*, 2017, Vol:24(3-4), 303-313.

Bornemark, Jonna (2018) *Det omätbaras renässans. En uppgörelse med pedanternas världsherravälde*. Stockholm: Volante.

Brante, Thomas, Johansson, Eva, Olofsson, Gunnar & Svensson, Lennart G. (2015) *Professionerna i kunskapssamhället. En jämförande studie av svenska professioner*. Stockholm: Liber.

Braun, Virginia & Clarke, Victoria (2006) Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3:2, 77-101.

Brottsförebyggande rådet (2015) *Det dödliga våldet i Sverige 1990-2014. En beskrivning av utvecklingen med särskilt fokus på skjutvapenvåldet*. Rapport 2015:24. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsofferjourernas Riksförbund (2013) *Brottsofferjourernas Riksförbunds synpunkter på Socialstyrelsens bedömningsinstrument FREDA. Rapport 2013*. Stockholm: Brottsofferjourernas Riksförbund.

Brunsson, Nils & Jacobsson, Bengt (2015) *Standardisering*. Stockholm: Santéus Förlag.

Bryman, Alan (2018) *Samhällsvetenskapliga metoder*. 3. uppl. Stockholm: Liber.

- Cattaneo, Lauren Bennett & Chapman, Aliya R. (2011) Risk assessment with victims of intimate partner violence: investigating the gap between research and practice. *Violence Against Women*, 17(10), 1286-1298.
- Denvall, Verner & Johansson, Kerstin (2012) Kejsarens nya kläder – implementering av evidensbaserad praktik i socialt arbete. *Socialvetenskaplig tidskrift*, 2012, Vol.19(1), 26-45.
- DiMaggio, Paul J. & Powell, Walter W. (1983) The Iron Cage Revisited: Institutional Isomorphism and Collective Rationality in Organizational Fields. *American Sociological Review*, Vol. 48, No. 2, 147-160.
- Ekström, Veronica (2016) *Det besvärliga våldet: Socialtjänstens stöd till kvinnor som utsatts för våld i nära relationer*. Avhandling. Linköping : Linköpings universitet.
- Enander, Viveka & Nilsson, Mary (2019) Socialtjänstens ansvar. I: Gun Heimer, Annika Björck, Ulla Albért & Ylva Haraldsdotter (red.) *Våldsutsatta kvinnor: samhällets ansvar*. Lund: Studentlitteratur.
- Evetts, Julia (2009) New professionalism and new public management: Changes, continuities and consequences. *Comparative Sociology*, 8, 247–266.
- Forgey, Mary Ann, Allen, Mary & Hansen, Johna (2014) An exploration of the knowledge base used by Irish and US child protection social workers in the assessment of intimate partner violence. *Journal of Evidence-Based Social Work*, 11(1–2), 58–72.
- Helmersson, Sara (2017) *Mellan systerskap och behandling. Omförhandlingar inom ett förändrat stödfält för våldsutsatta kvinnor*. Lund: Lunds universitet.
- Hoyle, Carolyn (2008) Will she be safe? A critical analysis of risk assessment in domestic violence cases. *Children and Youth Service Review*, 30, 323-337.
- Jacobsen, Dag Ingvar (2012) *Förståelse, beskrivning och förklaring: introduktion till samhällsvetenskaplig metod för hälsovård och socialt arbete. 2.*, uppdaterade och utök. uppl. Lund: Studentlitteratur.

Johansson, Staffan, Dellgran, Peter & Höjer, Staffan (2015) Inledning. I: Staffan Johansson, Peter Dellgran & Staffan Höjer (red.) *Människobehandlande organisationer: villkor för ledning, styrning och professionellt välfärdsarbete*. Stockholm: Natur & kultur.

Kvale, Steinar & Brinkmann, Svend (2009) *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.

Kvale, Steinar & Brinkmann, Svend (2014) *Den kvalitativa forskningsintervjun*. 3. [rev.] uppl. Lund: Studentlitteratur.

Kalman, Hildur. & Lövgren, Veronica (2012) Etik i forskning och etiska dilemman. En introduktion. I: Hildur Kalman & Veronica Lövgren (red.) *Etiska dilemman: forskningsdeltagande, samtycke och utsatthet*. Malmö: Gleerups.

Lauri, Marcus (2016) *Narratives of governing: rationalization, responsibility and resistance in social work*. Avhandling. Umeå: Umeå universitet.

Liljegren, Andreas & Parding, Karolina (2010) Ändrad styrning av välfärdsprofessioner – exemplet evidensbaserad i socialt arbete. *Socialvetenskaplig tidskrift*, 3– 4, 270–288.

Lipsky, Michael (1980/2010) *Street-level bureaucracy: dilemmas of the individual in public services*. New York: Russel Sage Foundation.

Lundström, Tommy (2005) Risk, individualisering och social barnavård. *Socionomen*, nr 6 (Socionomens forskningssupplement nr 18), 5-14.

Lundgren, Eva (2004). Våldets normaliseringsprocess. Stockholm: Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige (ROKS)

Lövgren, Veronica, Kalman, Hildur & Sauer, Lennart (2012) Känsliga personuppgifter - mellan prövning och forskningspraktik. I: Hildur Kalman & Veronica Lövgren (red.) *Etiska dilemman: forskningsdeltagande, samtycke och utsatthet*. Malmö: Gleerups.

Martinell Barfoed, Elizabeth (2014a) Standardiserad interaktion – en utmaning för socialt arbete. *Socialvetenskaplig tidskrift*, 2014, Vol. 21(1), 4-23.

Martinell Barfoed, Elizabeth (2014b) *Standardiserade intervjuer i socialt arbete - exemplet ASI*. Norrköping: Kriminalvården.

Messing, Jill Theresa & Thaller, Jonel (2015) Intimate Partner Violence Risk Assessment: A Primer for Social Workers. *The British Journal of Social Work*, Vol. 45(6), 1804-1820.

Petersén, Anna-Charlotta & Olsson, Ingvar (2015) Calling Evidence-Based Practice into Question: Acknowledging Phronetic Knowledge in Social Work. *British Journal of Social Work*. Vol. 45(5), 1581–1597

Ponnert, Lina & Svensson, Kerstin (2016). Standardisation – the end of professional discretion? *European Journal of Social Work*, Vol. 19(3–4), 586–599.

Ponnert, Lina & Svensson, Kerstin (2015) Standardisering som lösning. I: Staffan Johansson, Peter Dellgran & Staffan Höjer (red.) *Människobehandlande organisationer. Villkor för ledning, styrning och professionellt välfärdsarbete*. Stockholm: Natur och kultur.

Robinson, Amanda L. & Howarth, Emma (2012) Judging risk: key determinants in British domestic violence cases. *Journal of Interpersonal Violence*, 27(8), 1489-1518.

Sinisalo, Eveliina & Moser Hällén, Linn (2018) Att fråga om våld i nära relationer. I: Eveliina Sinisalo & Linn Moser Hällén (red.) *Våld i nära relationer. Socialt arbete i forskning, teori och praktik*. Stockholm: Liber.

Sinisalo, Eveliina & Moser Hällén, Linn (2018) Socialnämndens handläggning av våld i nära relationer. I: Eveliina Sinisalo & Linn Moser Hällén (red.) *Våld i nära relationer. Socialt arbete i forskning, teori och praktik*. Stockholm: Liber.

Skillmark, Mikael (2018) *Uppdrag standardisering: införande och användning av manualbaserade utrednings- och bedömningsverktyg i socialtjänsten*. Avhandling. Växjö: Linnéuniversitetet.

Skillmark, Mikael (2017) Riskbedömningens logiker i arbetet med mäns våld mot kvinnor. *Socialvetenskaplig tidskrift*, 2017, Vol. 24(3/4), 201-218.

Socialstyrelsen (2008) *På väg mot en evidensbaserad praktik. 834 kommunala enhetschefer om evidensbaserad praktik och användning av evidensbaserade metoder inom socialtjänstens verksamhetsområden*. Stockholm: Socialstyrelsen.

Socialstyrelsen (2014) *Manual för FREDA. Standardiserade bedömningsmetoder för socialtjänstens arbete mot våld i nära relationer*. Stockholm: Socialstyrelsen.

Socialstyrelsen (2017) *Evidensbaserad praktik i socialtjänsten 2007, 2010, 2013 och 2016. Kommunala enhetschefer om EBP under ett decennium*. Stockholm: Socialstyrelsen.

SOU 2008:18 *Evidensbaserad praktik inom socialtjänsten - till nytta för brukaren: betänkande av Utredningen för en kunskapsbaserad socialtjänst*. Stockholm: Fritzes.

Stranz, Hugo, Vogel, Maria A., Wiklund, Stefan (2015) *Utvärdering av FREDA-bedömningsmetoder i arbetet med våldsutsatta*. Rapport nr 147. Stockholm: Institutionen för socialt arbete, Stockholms universitet.

Svensson, Kerstin (2013) *Varför fungerar det? om betydelsen av förväntningar, institutioner och aktörer*. I: Stig Linde & Kerstin Svensson (red.) *Förändringens entreprenörer och tröghetens agenter: människobehandlande organisationer ur ett nyinstitutionellt perspektiv*. 1. uppl. Stockholm: Liber.

Vetenskapsrådet (2002) *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig*. Stockholm: Vetenskapsrådet.

Bilagor

1. Intervjuguide

Presentation av studiens syfte

Övergripande

Vad har du för utbildning?

Vilken är din roll på den här enheten?

Hur länge har du arbetat här?

Vad har du gjort tidigare?

Har du tidigare erfarenhet av att jobba med våld i nära relationer?

Våld i nära relationer

Hur är arbetet med våld i nära relationer organiserat på den här enheten?

Vilka insatser erbjuder ni till våldsutsatta?

Hur länge har enheten tillämpat FREDA som bedömningsmetod?

Hur introducerades metoden?

Har ni fått gå några utbildningar i FREDA? (upplevs tiden tillräckligt?)

Använder ni några andra bedömningsmetoder för våld i nära relationer?

När använder ni er av FREDA? (Kortfrågor, beskrivning och farlighetsbedömning)

Hur använder ni er av FREDA?

FREDA

Hur känns det att ställa frågor om våld med utgångspunkt i standardiserade frågor?

Hur tycker du att frågorna är formulerade? Verkar frågorna vara lätta att förstå för den våldsutsatta personen?

Hur påverkas samtalet och klientrelationen av att du som socialsekreterare behöver förhålla dig till en manual?

Upplever du att det finns riskgrupper som kan vara svårare att ringa in med hjälp av instrumentet?

Kan du beskriva ett tillfälle då du upplevde att FREDA fungerade bra?

Ett tillfälle då du upplevde att FREDA fungerade mindre bra?

Hur använder ni er av resultaten från FREDA-manualens frågor?

Vilken betydelse tillmäts resultaten från FREDA vid beslut om insatser?

Hur kommer FREDA till användning i samverkan med andra aktörer (polisen, rättsväsendet, kvinnojourer med flera) kring den våldsutsatta kvinnan?

2. Informationsbrev till respondenter

Hej!

Vi är två studenter från socionomprogrammet på Göteborgs Universitet som just nu skriver vår kandidatuppsats. Vi vänder oss till er då vi är intresserade av att genomföra intervjuer med socialsekreterare gällande arbetet med våld i nära relationer.

Studiens syfte är att undersöka socialsekreterares erfarenheter av att utreda våld i nära relation med utgångspunkt i den manualbaserade bedömningsmetoden FREDA. Vår förhoppning är att studien kan fördjupa kunskapen kring socialtjänstens arbete med våld i nära relationer. Genom att studera socialsekreterares upplevelser av att använda FREDA hoppas vi även kunna belysa eventuella för- och nackdelar med manualbaserade arbetsmetoder.

Studien kommer att genomföras under mars 2019. Intervjun beräknas ta 45-60 minuter och kommer att äga rum på en plats som passar dig. Intervjuerna kommer att spelas in på med hjälp av en mobiltelefon. Deltagandet i studien är frivilligt. Du kan när som helst under studiens gång välja att avbryta din medverkan. Alla personuppgifter samt den berörda verksamhetens stadsdelsnamn kommer att avidentifieras. Intervjuerna transkriberas sedan av oss själva. När uppsatsen är examinerad kommer intervjumaterialet att förstöras.

Vi hoppas att ni finner ämnet angeläget och kan tänka er att delta i studien. Har ni några frågor eller behöver mer information så får ni gärna kontakta oss på följande telefonnummer och e-postadresser:

Matilda Ohlsson
0709 776206
gusmatioh@student.gu.se

Per Green
0736-370401
gusgreep@student.gu.se

Viveka Enander (handledare)
031-786 63 73
viveka.enander@socwork.gu.se